

slovenské dotyky

ročník XVI

číslo 2

február 2010

cena: 18 Kč/0,6 €

Štvrtý obedník, Kto Ktoho? stred
5. Strašný jarok

Nebojsa či Naháč

(str. 5-6)

Muž s anglickým humорom

(str. 8-9)

Sedem divov sveta

(str. 14)

Odkaz v pergamente

(str. 24)

*D*obrodružstvo
filmovania

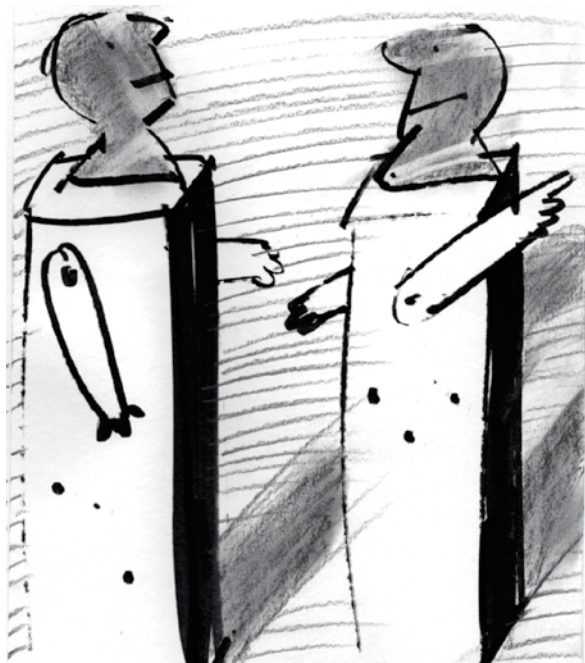
Tiny Diosi

Z človeka i olív

VLADIMÍR SKALSKÝ, NAĎA VOKUŠOVÁ

Zatiaľ čo kríza v komerčnej sfére vari (dúfajme!) pomaly odoznieva, výpadky a škrty v rozpočtovej sfére sú v roku 2010 citelnejšie než v uplynulom. A tak aj Slovensko-český klub má nemalé problémy pokryť náklady na svoju rozsiahlu činnosť. Sponzoringu ubudlo a granty sú stále skúpejšie. A predsa, na činnosti sa to neprejavuje, ba akoby naopak sme aj z menej dokázali viac. Nezakríkame to. Ale asi to bude tak akosi v súlade so starým príslovím, že to najlepšie sa z človeka i olív získa pod tlakom.

ILUSTRÁCIA: LADISLAV HODYN

A tak Slovensko-český klub rozbieha popri tradičných - ako je aj vydávanie časopisu Slovenské dotyky alebo Dni slovenskej kultúry po ČR - celý rad nových projektov. Mapa slovenských miest v Prahe sa dočká aj výpravnej on-line verzie, uskutočnia sa veľké výstavy, vrátane warholovskej, ale aj nový ročník Visegrad - Terra Interculturalis a tak by sa dalo pokračovať dlho.

Pristavme sa však na tomto mieste len pri dvoch zásadných literárnych podujatiach, spoluorganizovaných s viacerými partnermi, vrátane Slovenského literárneho klubu v ČR, ale aj najrôznejších medzinárodných organizácií a inštitúcií.

V prvom rade je to prezentácia jednej z rozhodujúcich osobností slovenského literárneho vývoja, osobnosti UNESCO 2010, Martina Kukučína, ktorého významné životné jubileum si budeme v tomto roku pripomínať. Stane sa tak formou výstavy „Martin Kukučín 150“ v Nostickom paláci v Prahe, seminára v chorvátskom Brači, kde sa umiestni zároveň i jeho pamätná tabuľa, konferencie na Filozofickej fakulte Univerzity Complutense v Madride, vydania publikácie o Kukučínovom

diele, prípravy študentského filmu o Kukučínovi a prezentácie filmu Paradoxy života a smrti M. Kukučína, ako aj ďalšími aktivitami, na ktoré sa spojil široký okruh spoluorganizátorov vo všetkých spomínaných krajinách.

Kukučín pôsobil v Prahe ako študent aj v slávnom akademickom spolku Detvan, v Chorvátsku napísal svoje najlepšie diela a v španielskom jazykovom prostredí sa pohyboval veľkú časť svojho života. Zámerom tohto naozaj rozsiahleho projektu je medzinárodne viditeľným spôsobom upozorniť na významnú slovenskú literárnu a širšie kultúrnu osobnosť a jej prostredníctvom na hodnoty slovenskej kultúry ako takej. Ved' Martin Kukučín (vlastným menom MUDr. Matej Bencúr) bol najautentickejšim epikom generácie, ktorá do slovenskej kultúry prišla s programom literárneho realizmu.

Ďalšou veľmi významnou a rozsiahlou literárnou aktivitou je prezentácia unikátnych, cenných tolstojovských slovaciek na festivale Lev Nikolajevič Tolstoj 2010, konanom pri príležitosti 100. výročia úmrtia svetového spisovateľa a mysliteľa. Hlavnou témou bude práve slovenský prvok v tolstojovskom príbehu už aj preto, že Dušan Makovický - jeho osobný lekár - bol na stanici v Astape posledným človekom, s ktorým Tolstým hovoril. Obsahom projektu bude výstava unikátov zo slovenských

zbierok (pozostalosť Dušana Makovického a tolstojovca Alberta Škarvana), výstava ilustrácií diel Tolstého, vydaných v Česko-Slovensku. Ďalej literárny večer, kde sa bude čítať z diela Tolstého, Makovického, Škarvana a ďalších.

Organizátorom nejde len o reflexie ruského spisovateľa v diele jeho slovenských obdivovateľov, lekárov, absolventov pražskej medicíny, ale aj naopak - napríklad Škarvanov rozporuplný život sa stal podnetom pre viaceré literárne diela. Ešte za jeho života vznikli dve - je málo známe, že Lev Nikolajevič Tolstoj v roku 1902 napísal o Škarvanovi dielo A svetlo v tme sviety, Vladimír Krivoš zasa napísal drámu Tolstojovec v roku 1906 a tak ďalej. V rámci festivalu sa uskutoční odborný seminár, z ktorého vyjde zborník, ale tiež koncert diel, ktoré zhudobnili Tolstého texty, ale aj diel, ktoré boli základom muzicírovania v Jasnej Poljane, premietne sa film o Tolstom.

Motto tohto festivalu znie: „Slováci, dúfam, volakedy radi budú, že dvaja z ich synov do úprimnej blízkosti dostali sa najväčšiemu Rusovi, genialnému, pravdu nadovšetko milujúcemu, do útrob

obecenstva Európy vidiacemu človeku, jednému z najväčších a najvýznamnejších ľudí sveta a cenit' si budú i túto maličkú pamiatku onej doby.“

Prezentácia sa uskutoční najprv v Prahe, kde obaja študovali, pôsobili v spolku Detvan a kde ich pôsobenie rezonuje. Postupne sa prenesie i do iných miest a krajín - smelým zámerom je aj jej realizácia v Rusku.

Obe spomínané medzinárodné akcie budú naozaj dôstojným vyjadrením holdu dvom kultúrnym veľikánom a pevne veríme, že pod spomínaným tlakom sa nám všetkým podaria ich prezentácie zorganizovať na takej úrovni, že sa na ne bude spomínať ešte dlhé roky...

Vladimír Skalský, Naďa Vokušová

AJ NAŠI UMELCI OBETIAM

Celým svetom pred nedávnom otriaslo obrovské ľudské nešťastie na Haiti. Ako to už býva v takýchto prípadoch, zmobilizovali sa umelci vari vo všetkých krajinách, aby svojimi vystúpeniami, predstaveniami a koncertmi vytvorili zbierku na podporu obetí ničivého zemetrasenia.

Slováci pomáhali Hait'anom najmä finančnými zbierkami. Nijaký väčší benefičný koncert, ani iné akcie nepripravili. Jedinou výnimkou bol komornejší koncert, ktorý sa uskutočnil 9. februára v Mlynskej doline v Bratislave. Zúčastnili sa na ňom Peter Cmorik, Zuzana Smatanová a niekoľkí finalisti SuperStar.

Slovenský rozhlas však vysielal podpornú kampaň v prospech finančnej zbierky, Slovenská televízia sa zasa vzdala výťažku z esemeskového hlasovania počas prvého štvrtfinálového kola Eurosongu. Diváci tak podporili nielen niektorého zo súťažiacich, ale aj obe zemetrasenia na Haiti. Televízia sa na podobný krok odhodlala aj vlni po tragickej havárii na železničnom priecestí v Polomke.

V Česku sa počas tretieho januárového víkendu konali dva benefičné koncerty - na Staromestskom námestí a v klube La Fabrika. Vystúpili tam napríklad Aneta Langerová, David Koller, Eva Pilarová a ďalší, program uvádzala herečka Eva Holubová. Na oboch podujatiach sa podieľalo mesto Praha a združenie Člověk v tísni. Treba vari len s uspokojením dodať, že sa v podobných situáciách naozaj čoraz viac ukazuje, že tí, ktorí dokážu rozdávať ľuďom radosť z krásy umenia, majú srdcia vždy pripravené na potrebnú okamžitú pomoc. Ved' inak by aj ich talent bol zbytočný...

Nad'a Vokušová

MK a jazykový zákon

Ministerstvo kultúry zatiaľ sťažnosti na porušovanie jazykového zákona nezahltli. Od septembra, keď bola na Slovensku sprísnená norma jazykového zákona - napríklad pokuty od 100 do 5000 eur za jeho porušenie - prišlo na ministerstvo 11 podnetov. Za celý uplynulý rok to bolo 20 podnetov. Sťažovateľom prekáža hlavne reklama v inom jazyku, ale aj cudzojazyčné nápisy, chýbali im informácie pre spotrebiteľov v slovenskom jazyku, prekážala tiež jazyková úroveň v médiách a nadmerné používanie anglických výrazov. Ministerstvo zákon upravilo najmä po údajných sťažnostiach ľudí z oblastí, kde žije početná maďarská menšina, ktorým chýbali informácie v slovenčine. Podľa hovorkyne MK Fejdiovej, vlni prišli sťažnosti aj na veľkoplošné plagáty len v maďarčine, vysielanie miestneho rozhlasu v maďarskom jazyku a označenie priestranstiev a budov cudzími nápismi. Zákon vyvolal odpor maďarskej menšiny, kritiku zahraničných inštitúcií aj maďarskej vlády. Najväčšiu pozornosť vzbudili vysoké pokuty.

Úteky z pôrodnice

Z prešovskej Fakultnej nemocnice s poliklinikou Jána Adama Reimana ušlo vlni krátko po pôrode 127 matiek. Z nich až 56 odišlo do 24 hodín po pôrode. Matky tak opustili spolu 131 novorodencov, lebo v štyroch prípadoch išlo o dvojčiky. V tomto roku ušli z prešovskej pôrodnice už dve matky, posledná porodila 6. januára a hneď v ten istý deň aj zmizla. Pre deti sa vracajú po niekoľkých dňoch až týždňoch, často po mnohých urgenciách nemocnice. Mali tu aj prípad, keď si matka prišla pre svoje dieťa po dvoch mesiacoch, domov si ho odnášala už v dupačkách. Rodičky najčastejšie opúšťajú zdravotne postihnuté deti a bábätká s nízkou hmotnosťou. Informovala o tom sociálna pracovníčka z Kliniky pediatrie Alžbeta Čuriková. Opustené deti pochádzajú z ohrozeného prostredia, hlavne z okolitých rómskych osád, ale svoje deti opustili aj matky zo Sabinova či z Prešova, z rómskych lokalít zo Starej tehelne a Solivaru. Svoj útek odôvodňujú tým, že sa nemá kto postarať o ich ďalšie deti, že ich v neprítomnosti podvedie

partner alebo, že si museli urgentne vybaviť rôzne záležitosti na úradoch. Oblúbenou výhovorkou je aj údajný pohreb v rodine. Svoje deti po pôrode opúšťajú aj prvorodičky. Stáva sa pravidlom, že pokiaľ matka ujde z pôrodnice raz, urobí tak aj po narodení ďalších detí. Pôrodnica nie je uzavretým oddelením. Domov utekajú aj v župan. Vlni bola u takto opustených detí v deviatich prípadoch nariadená ústavná výchova, alebo išli do pestúnскеj starostlivosti či na adopciu. Keď sa matka pre svoje opustené dieťa nevracia, nemocnica najprv vyzve ju, potom detskú lekárku, obecný úrad a na konci tohto reťazca je Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny. Ten pozastaví vyplácanie dávok. Podľa vyjadrenia primárky perinatologického centra Ivety Revákovej zákon o sociálnej pomoci sa sprísnil koncom roka 2005, keď zaevidovali až 365 opustených novorodencov. Odvtedy sa počet útekov z pôrodnice znížil o polovicu.

Úniky mozgov

V celej Českej republike študuje viac Slovákov ako na bratislavskej Uni-

verzite Komenského. Upozornil na to exminister školstva Ján Pišút z mimovládnej Akademickkej rankingovej a ratingovej agentúry, ktorá hodnotí kvalitu vysokého školstva na Slovensku. Neoficiálne odhady hovoria, že je ich už viac ako 20 000. Exminister predpokladá, že Slovensko takto prichádza o svoje talenty. „Pre nich je to fajn, však sa dostali tam, kde chceli, myslia si, že majú viac otvorenú cestu do sveta. Keď sa pozriete na to, ako Slovensko zaobchádza so svojimi talentami, vidím to dosť smutne.“ Zo Slovenska odchádza mnoho ľudí s vysokoškolským diplomom s tým, že doktorát si zamieria urobiť niekde do zahraničia. Vyhadávajú najmä renomované školy. „Mám pochybnosti, či sme vyvinuli dosť snahy, aby sa títo špičkoví ľudia vrátili domov,“ poznamenal Pišút s tým, že sa treba zamyslieť, aké podmienky vrátane finančných im vytvára ich krajina. Prijal by analýzu, ktorá by ukázala, ako sa „hospodári s týmito talentami“. „Asi by sme nedopadli dobre,“ konštatoval. V ČR je podľa neho napríklad lepšie financovaný výskum a granty sú štyrikrát vyššie ako na Slovensku.

... rozum zostáva stát'

Z januárového denníka Ďurka Pražiaka

Cherchez l'animal! Za všetkým hľadaj zviera! Dalo sa čakať, že v čínskom roku tigra dá o sebe vedieť aj stredoeurópsky tiger slovenský. Zreval hneď začiatkom januára tak, že to rezonovalo kanálmi celého sveta - od CNN cez TV Limerick až po ALDžaziru bolo Slovensko hviezdou spravodajstva. A mohol za to obyčajný policajný pes. Ťuchaj!, zavelil mu jeho veliaci dôstojník. Ale pes nevyňuchal a cvičný stogramový balíček výbušniny - „maličký, kvôli predstave: len takých desať deka tresky“, vysvetľovali to potom všelijako krkolomne zasvätení - sa vzniesol a v lietadle, schovaný v batožine nič netušiaci slovenského elektrikára, doletel až do írskeho Dublinu, kde ani o tri dni, keď si ho prišlo vyzdvihnúť miestne komando, nevybuchol. Íri z toho onemeli a z nedostatku slov si na komentovanie vypožičali titulok zo Slovenských Dotykov: „Rozum zostáva stát'...“ Slovenský europoslanec Mikolášik bol z toho hotový: „Čušali ako voš pod chrastou,“ nadával na počítaťne pritajené slovenské policajné orgány. Čo my, keď to pes, odpovedali orgány od ministra až po akomak zmäteného psovoda. A bolo. Zlému psovi sa za trest odobrali z misky tri hrste lisovaných granúl z hoväda. Povest' slovenského tigra bola zachránená.

A bol hneď na začiatku januára vidieť na Slovensku aj had. Klukatil sa všade na hraničných priechodoch. Had stoviek kamiónov, ktoré čakali na spustenie akýchsi mýtických mýtnych prístrojov. Dlhé, predlhé hodiny čakali. „Kde asi slovenští soudruzi udělali chybu?“ meditovali zmrznutí kamiónisti celej Európy v okolitých lesíkoch pri improvizovanom vykonávaní potreby. I to zarezovalo na svetových kanáloch. S hadom na Slovensku sa zaplietol aj americký prezident Obama. Ale s celkom iným. „Chytá hada cudzími rukami,“ žaloval na neho už spomenutý europoslanec Mikolášik, keď sa dozvedel, že Obama posielal Slovákom troch väzňov z Guantánama. A do tretice hadi, navyše slizkí, hyeny, prasatá, chrapúne a idioty. Rozumej: slovenskí novinári a médiá vôbec, ako ich zvykne nazývať slovenský premiér. Vracajú mu vraj úder. Žalujú ho, lebo ich nazval, tentoraz urážlivo, mafiánmi. Zatiaľ v ringu stále vedie nielen na body premiér - vysúdil už

na hadoch, hyenách... atď. 100 000 eur. Vysvetľuje to tak, že si medzi povrazmi musí chrániť rozkrok, pretože médiá bijú pod pás. Súdy nasadzuje len ako suspenzor. Kto komu asi v tom ľútom boji uštedrí k.o.? Múdra sova, porad!

„My sme ako jahence pred zakálačkou. Ani nezamečime, len stojíme a pozeráme sa ako tie ovečky. Veď nás tu pozabijajú čapicami.“ Takto vidí v roku tigra šéf najväčšej slovenskej strany situáciu Slovenska zoči-voči susedovi za Dunajom. „Oni sa všetci chystajú. A my sa pozeráme ako zaspátá šípková Ruženka.“ Niektorí za jeho slovami vidia najmä to, že v roku tigra sa chystajú na Slovensku voľby. O podobné mocné a ešte mocnejšie výroky teda nebude núdza. Napríklad líder Mečiar už vyslovil nečakaný až šokujúci názor, že optimálna budúca slovenská vláda by bola taká, v ktorej by bola aj jeho strana... Si predstav! Aj opozícia sa už preberá zo zimného spánku. O pár dní, dozvedám sa vo chvíli, keď toto píšem, ide všetkých šesť šéfov opozičných strán celému Slovensku na veľkom mítingu v Bratislave bez okolov a na rovínu prezradiť, že súčasnú vládu nemajú ale vôbec, vôbec radi... Terajší minister kultúry zase pustil obrazotvornosť z reťaze, potom sa na chvíľu doslova zamyslel a vyšlo mu z toho, že v budúcej vláde si sám seba vie predstaviť zase vo významnej funkcii. Ale že v tej istej miere si vie predstaviť, že v žiadnej takej funkcii nebude... Tušímže „blúznenie sivej kobyly“ sa takémuto hovorilo v jednom ruskom klasickom románe.

A čo slovenský občan? Ten je rôznymi záujmovými skupinami „škľbaný ako hus,“ hovorí poslanec Frešo a žiada od svojho rezortného šéfa životného prostredia Medveďa, aby sa konečne začal správať ako minister. Poslanec Rydlo zase poberal štyri roky rentu zo Švajčiarska ako invalid s psychickými problémami. Nepriznal sa však Švajčiarom, že po celý ten čas sa mu celkom bez problémov darilo nepozorovane pôsobiť v slovenskom parlamente ako platený ústavný činiteľ. Úzkoprsí Švajčiari to však berú tak, že im „vytrel kotzura“ a teraz chcú, aby im 20 000 eur invalidnej renty vrátil.

A do toho všetkého sa v tatranskej Kôprovej doline prebudil mladý hladný medveď. Cherchez l'animal! V roku tigra sa veru máme na čo tešiť.

Slovenská divadelná a filmová herečka Emília Vášáryová si na začiatku januára v Brne prevzala čestný doktorát Janáčkovej akadémie múzických umení.

Čestný doktorát na JAMU

Dekan Divadelnej fakulty JAMU Zbyněk Srba predstaval Emíliu Vášáryovú prítomným rektorom, zástupcom českých a slovenských univerzít, ako mimoriadnu a charizmatickú herečku, predstaviteľku veľkých charakterových rolí, tragických i komediálnych hrdiniek. Emília Vášáryová, držiteľka mnohých prestížnych cien, je desiatou čestnou doktorkou JAMU a zároveň prvou ženou s titulom Doctor honoris causa JAMU v Brne.

„Emília Vášáryová sa nikdy neuspokojuje s tým, čo už dosiahla, ale stále sa púšťa do nových rizík a do nikdy nekončiacieho hľadania. Do rolí, do ktorých v inscenácii vstupuje, nikdy neprojektuje samu seba, ale dôsledne skúma postavu zo všetkých možných uhlov, vždy sa za každú cenu snaží preniknúť k jej samotnej podstate,“ povedal slávnostnému zhromaždeniu Zbyněk Srba.

„Najťažšie v hereckom povolani je dostať dobrú rolu. Dobrá rola je výzva, zodpovednosť aj povinnosť nezradiť dobrého autora a odvdáčať sa mu za príležitosť prácou, ktorá vyčerpá hercove možnosti,“ povedala Emília Vášáryová v rámci prednášky, v ktorej sa okrem iného venovala aj práci na troch konkrétnych postavách: Ranevská z Čechovovho *Višňového sadu*, Ritter v hre Thomasa Bernharda *Ritter, Dene, Voss* a Agnes z *Krehkej rovnováhy* Edwarda Albeeho.

„Ale možno najdôležitejšie je pre herca udržať rovnováhu. Skúšať, či vydrží ešte nespádnúť do jamy, v ktorej sedí spokojné remeselné herecké ja spolu s pani rutinou, spolu so všetkým tým, čo si už v predošlých úlohách vyskúšal a s čím už prípadne mal úspech,“ doplnila Emília Vášáryová, ktorá momentálne pracuje na dvoch televíznych projektoch. Jedným z nich je aj pripravovaný seriál *Kriminálka Staré mesto*, v ktorom by mala stvárniť matku hlavnej ženskej postavy v podaní herečky Zuzany Fialovej. „Je to taký malý seriál krimipríbehov, tá rola je pre mňa zaujímavá,“ uviedla.

Emília Vášáryová sa narodila 18. mája 1942 v Hornej Štubni, ale detstvo prežila v Banskej Štiavnici, kde jej otec učil na gymnáziu. Pretože nemal dobrý „kádrový profil“, jeho dcéra nemala šancu dostať sa azda na žiadnu vysokú školu. Riešenie napokon ponúkla náhoda. Emília vyhrala recitačnú súťaž Hviezdoslavov Kubín a predsedajúci poroty, rektor VŠMU Andrej Bagar, jej navrhol, aby študovala herectvo. Navyše, práve na VŠMU nemali stranícke odporúčania podstatnejší význam. Sama to ale nechcela a ako neskôr spomínala, aby vôbec odišla na skúšky, otec jej musel dať facku. „Takú mi vpálil, že som sa rozplakala.“ Skúšky však urobila a už na škole bolo jasné, že ide o výnimočný talent. Hneď po jej skončení v roku 1963 ju preto prijali na bratislavskú Novú scénu a v ďalšej sezóne sa stala členkou SND, kde pôsobí dodnes. Za svoju hereckú tvorbu dostala veľa uznání: 1996 - Cena Alfréda Radoka, trikrát cena Dosky za najlepšie výkony v sezóne (1999, 2002, 2004), 1999 - Krištáľové krídlo, 2000 - Igric, 2001 - Hercova misia a vyhlásili ju aj za Slovenskú herečku 20. storočia.

Na doskách Národného divadla stvárnila množstvo postáv, okrem iných aj Antigonu, Irinu i Mášu v *Troch sestrách* či Oféliu v *Hamletovi*. V súčasnosti hrá Emília Vášáryová na javiskách SND v inscenáciách *Matka Guráz a jej deti*, *Maryša*, *Dom v stráni*, *Posledná cigara* a *Tančiareň*.

Okrem divadla hráva Emília Vášáryová aj vo filmoch, a to veľmi často i v českých, (rovnako hostuje aj v českých divadlách), v televízii a je profesorkou na Vysokej škole múzických umení, kde na Divadelnej fakulte vyučuje hereckú tvorbu.

Držiteľmi čestného doktorátu JAMU sú napríklad britský dramatik Tom Stoppard, bývalý prezident Václav Havel či zakladateľ divadla Semafor Jiří Suchý.

(čt)

Na knižnom trhu sa objavila pozoruhodná a mimoriadna kniha od profesora Václava Průcha a kolektívu o hospodárskych a sociálnych dejinách Československa (1002 str.), v ktorej je analyzované obdobie rokov 1945 - 1992 (vydavateľstvo Doplněk, Brno, 2009). Naväzuje na 1. diel, ktorý sa zaoberá obdobím 1918 - 1945. Toto dielo je významné hlavne tým, že dáva jednotlivé udalosti do súvislosti s meniacimi sa medzinárodnými a vnútroštátnymi podmienkami a s vývojom príbuzných odborov. Práve z tohto hľadiska je toto dielo nesmierne užitočné najmä pre politikov, ekonómov, novinárov, učiteľov a všetkých tých, ktorí chcú mať o našich moderných dejinách neskreslenú predstavu, ktorá zasadzuje analýzu daných udalostí do všetkých rozhodujúcich súvislostí doby.

Hospodárske a sociálne dejiny Československa 1918 - 1992

2. diel - obdobie 1945 - 1992

Dielo je rozložené do štyroch kapitol. Prvá sa venuje obdobiu 1945 - 1948. Odvíja sa od predstáv zahraničného a domáceho odboja o budúcom usporiadaní hospodárskeho a sociálneho odboja a konfrontuje ich so skutočnosťou tohto obdobia.

Druhá kapitola zachytáva dve desaťročia od zahájenia prvého päťročného plánu do reformného roku 1968. Analyzuje ciele hospodárskej politiky, ako sa prejavili v premenách vlastníckych foriem, v sociálnej oblasti a v transformácii hospodárskeho mechanizmu podľa sovietskeho vzoru. Obsahuje tiež snahy o jeho reformu na konci päťdesiatych a šesťdesiatych rokov.

Tretia kapitola rozoberá obdobie od takzvanej normalizácie do roku 1989. Sústreďuje sa na analýzu dlhodobých vývojových trendov v ekonomike a v sociálnej sfére. Ďalej skúma polovičaté pokusy o reformu hospodárskeho mechanizmu a oslabovanie pozícií Československa vo svetovej ekonomike. Významné miesto venuje medzinárodným a vnútorným súvislostiam na konci socialistického experimentu.

Štvrtá kapitola analyzuje prechod od plánovitej k trhovej ekonomike po novembri 1989, popisuje nástup k privatizácii štátneho vlastníctva a zmeny, ktoré prebehli vo vývoji hospodárstva a v spoločnosti. Ďalej skúma proces rozpadu Československa na Českú a Slovenskú republiku. Kapitola sa končí návrhom opatrení, ktoré boli prijaté v súvislosti so vznikom Českej republiky.

Význam tohto diela spočíva i v tom, že sa venuje obdobiu, v ktorom sa niekoľkokrát uskutočnili d'alekosiahle premeny v spoločnosti i v jej ekonomike. Pritom sa v spoločenských vedách stretávame s veľmi diferencovaným hodnotením teoretických otázok i samých historických procesov. Analý-

politického usporiadania prvej republiky, hospodárskou krízou 1929 - 1933, mníchovským diktátom, okupáciou českých krajín Nemeckom. Na Slovensku polarizáciou slovenskej spoločnosti v období slovenského štátu. Nesporne zapôsobil koniec vojny a úloha Sovietskej armády v nej. V ďalšom vývoji však hrala rolu neznalosť sovietskej skutočnosti.

V priebehu dvadsiateho storočia boli české krajiny i Slovensko poznamenané, v oveľa väčšej miere než západná Európa, diskontinuitou vývoja. Po druhej svetovej vojne sa uvedené skutočnosti odrazili v historicky bezprecedentnej zmene fungovania ekonomiky a v nových koncepciách sociálnej politiky.

V priebehu necelých piatich desaťročí sa v dvoch systémovejších transformáciách vystriedali tri typy sústav národného hospodárstva. Od roku 1945 pôsobil v ČSR zmiešaný ekonomický mechanizmus využívajúci trhovú silu a štátne riadenie podľa skúseností z čias nemeckej okupácie. Bolo nutné vysporiadať sa s veľkým rozsahom znárodnených podnikov a bánk. Od februára 1948 do roku 1953 bol zmiešaný mechanizmus nahradený sústavou centrálného

direktívneho plánovania a bola zoštatnená väčšina ekonomických jednotiek.

Plánovité hospodárstvo sa od svojich počiatkov zadržávalo a politická reprezentácia musela pristupovať k jeho reformám. Prvá reforma sa postupne realizovala v rokoch 1957 - 1960, avšak už v priebehu roku 1962 došlo k návratu k sovietskemu modelu. Ďalšia reforma, usilujúca sa o spojenie trhu s plánom, sa rodila od roku 1964. Než sa však mohla rozvinúť, prišli udalosti augusta roku 1968. Všetky pokusy o reformu v období normalizácie sa skončili fiaskom. Pokusy vrátiť sa k reformnému scenáru z roku 1968 sa skončili rokom 1989, keď už neboli treba.

Po roku 1990 došlo k návratu kapitalizmu s jeho peňažno-trhovým mechanizmom a k privatizácii podstatnej časti ekonomiky. Stratégia tejto transformácie sa formovala do septembra 1990. Jej realizácia však do roku 1992 nemohla byť naplno uskutočnená. Dokončovala sa v období, ktoré táto kniha nezachytáva.

Autori pri formovaní tejto monografie zápasili s množstvom problémov. Bola to napríklad skutočnosť, že mnohé otázky neboli dostatočne preskúmané a o niektorých obdobiach a problémoch nebol nájdený dostatok podkladových prác. Napríklad sociálne dejiny po druhej svetovej vojne neboli dostatočne zmapované. Tak isto neboli súhrnne zhodnotené procesy, ktoré prebiehali v mikroekonomickom sfére. Túto medzeru sa autorom monografie podarilo osvetliť len čiastočne.

Toto dielo, zachytávajúce celé obdobie existencie Československa, je doplnené veľkým množstvom poznámok, ktoré poskytujú ďalšie podrobnosti, vrátane informácií o rôznych výkladoch minulých dejov.

Autori vybavili dielo veľkým množstvom štatistických tabuliek, ktoré robia knihu vierohodnejšou. Zároveň venovali veľkú pozornosť objektívnosti štatistických údajov a metód.

V období rokov 1945 - 1989 sa autori stretávajú s dobovými pojmi a nemôžu sa im v texte vyhnúť. Uvádzajú preto ich obsahové vymedzenie. A predsa len niektoré pojmy, ako napríklad výstavba základov socializmu, sú hmlisté a autori s nimi zachádzali obozretne.

Ak zhrnieme tisíc strán tohto diela, treba veľmi oceniť a vysloviť nádej, že sa dostane do rúk všetkým, ktorí sa tak alebo onak dotýkajú histórie a myslia na budúcnosť.

Alexej Bálek

za súčasných dejín musí abstrahovať, na rozdiel od skúmania vzdialenej minulosti, od daných ideológií. To sa autorom nesporne podarilo, akokoľvek je bez dlhšieho časového odstupu ťažké vyhnúť sa indoktrináčnym hodnoteniam.

V Československu bolo spoločenské vedomie v roku 1945 ovplyvnené mnohými faktormi, najmä slabunami

Slovensko je také malé, že ho môžete celé prejsť za pol dňa. A práve preto neprestáva prekvapovať ani najskúsenejších turistov tým, aké tvorivé môžu byť ciele každej ďalšej cesty. Niektoré názvy slovenských obcí vám pripravia celý výživný obed: Sol', Chlebany, Sŕnie, Prílohy, Figa, Vinohrady. Nestihli ste niečo cez týždeň? Nevadí. Stačí si len vybrať, ktorý deň vám vyhovuje. V slovenských obciach nájdete všetky okrem utorka: Pondelok, Dunajskú Stredú, Spišský Štvrtok, Rimavskú Sobotu, Sobôtku, Sobotišťe a Nedelište. Chceli by ste si dať piknik na peknej lúčke? Nech sa páči! Na Slovensku máme Lúčok sedem. Alebo niečo pre tínedžerov - obce Hul a Lok...

Niektoré názvy sú natoľko bizarné, že ani pri najväčšej vôli človeku nepríde na um, ako na také čosi mohli domáci prísť... Hoci na Slovensku nemáme more, v okrese Dunajská Streda sa nachádzajú až dva Ostrovy a na nich Michal a Štvrtok. Nečakajte však žiadne romantické zákutia mŕtveho ramena Dunaja s ostrovom a na ňom švárneho Michala, ktorý čaká, aby vás previedol divočinou. Nečakajte ani ostrov nádeje uprostred uponáhlaných miest, kde vo štvrtok môžete na všetko zabudnúť. Obce Michal na Ostrove a Štvrtok na Ostrove majú pôvod svojich názvov niekde celkom inde.

Názvy treba rozdeliť na dve časti - Štvrtok preto, pretože kedysi sa v obci každý štvrtok konali trhy. Trhovníci sem prichádzali z neďalekej Dunajskej Stredy, kde boli trhy deň pred tým. A časť názvu Ostrov je odvodená najskôr zo Žitného Ostrova. Obec sa tak jednoduchšie dala rozoznať od ostatných štvrtkov v okolí, napríklad od Plaveckého štvrtka na Záhori.

Nebojsa, Naháč či Michal na Ostrove

Michal na Ostrove je oficiálny názov len od roku 1960, pred tým sa obec volala Svätý Michal, podľa patróna miestneho kostola.

Myslíte si, že už máte fotku z každej väčšej slovenskej atrakcie, ale pri jednej by ste možno mali nutkanie si urobiť originálny akt. Práve takto sa totiž natešení českí turisti fotografujú pred obcou Naháč, na ktorú občas náhodou natrafia. Realita je však o čosi prozaickejšia. Podľa ústneho podania sa traduje, že kedysi boli v blízkosti obce bane. Baník raz vraj kričal na svoju ženu, aby mu pomohla: „Nahádz!“ A spodobovanie už urobilo svoje. Pravdepodobnejšia verzia však je, že obec

sa nazýva podľa kvetinky vo svojom znaku. Modrá jesienka, éterická, fialková totiž nemá žiadne lísty. Je to taký nežný naháč.

Je ešte jedno miesto, ktoré sa postupne stáva zberateľským kúskom fotografujúcich turistov. Takisto zvädza k tomu - povyzliekať sa do hula sukni a tváriť sa, že pláže, ktoré sú inak pre nich nedosiahnuteľné, predsa len navštívili. Pri Stropkove sa totiž nachádza Havaj. A vraj sa nezachovala ani jedna správa o pôvode názvu tejto obce. Známe sú len dve legendy, ktoré Havajčania turistom radi porozprávajú. Ani o jednej sa však nedá povedať, či je na nej niečo pravdivé: kedysi dávno vraj

pri dedine pásavali sluhovia, ktorí vedeli rozprávať len po maďarsky. Často si kupovali pod zub nielen chlieb, ale aj maslo, ktoré nazývali „vaj“ a kupovali ho na „havy“, čo bola vtedajšia merná jednotka. A ak sa dve kľúčové pastierske slová spoja - máme Havaj.

Druhá legenda je tiež maslová. Istý pán vraj v kraji nevedel nič kúpiť a keď prišiel do tejto obce a ponúkli mu maslo, tak sa potešil, že zvolal: „jó ha vaj“ - dobré je aj maslo. A dobre je aj v Havaji.

Existujú aj obce, ktoré by eventuálne mohli vyjadrovať dôvod, prečo by sa tam niekto chcel presťahovať. Až na Dĺžin - kto by to už len riskoval! Ale čo taká Banka? Tam by chcel asi bývať každý. Ak ste na úplnom začiatku ďalšej etapy vášho osudu, pomôcť by mohol Nový Život. Poznáte muža zataženého na príliš dobré ženy? Potvorice na neho! Alebo snád' potrebujete nesmelému kamarátovi odporučiť terapiu? Čo by asi povedal na Smilno? Príliš odvážne? Tak potom sú tu ešte Prituľany. Či to aj funguje, treba vyskúšať. Na tréning ho môžete poslať do obce Nebojsa.

Po pocit večnej mladosti by sa možno niekto vybral do obce s príslovečným názvom - Dedina mládeže. Tu však vieme s istotou povedať, že by kosa narazila na kameň. Táto umelo založená obec, ktorá prežila rozkvet hlavne v 50-tych až 70-tych rokoch, bola založená po 2. svetovej vojne a dodnes je najmladšou obcou na Slovensku. Mládež, opojená z budovateľského nadšenia, sa rozhodla skultivovať tento kúsok zeme a podarilo sa im to. Postavili nielen JRD a cintorín, ale aj kultúrny dom, materskú škôlku, cesty a byty. Dodnes tu žije 514 obyvateľov.

Dokonca máme na Slovensku aj Prahu. Nie je síce taká veľká ako tá stavebná, ale má svoje prednosti. Napríklad sa vám tam nestane, aby ste sa dosta-

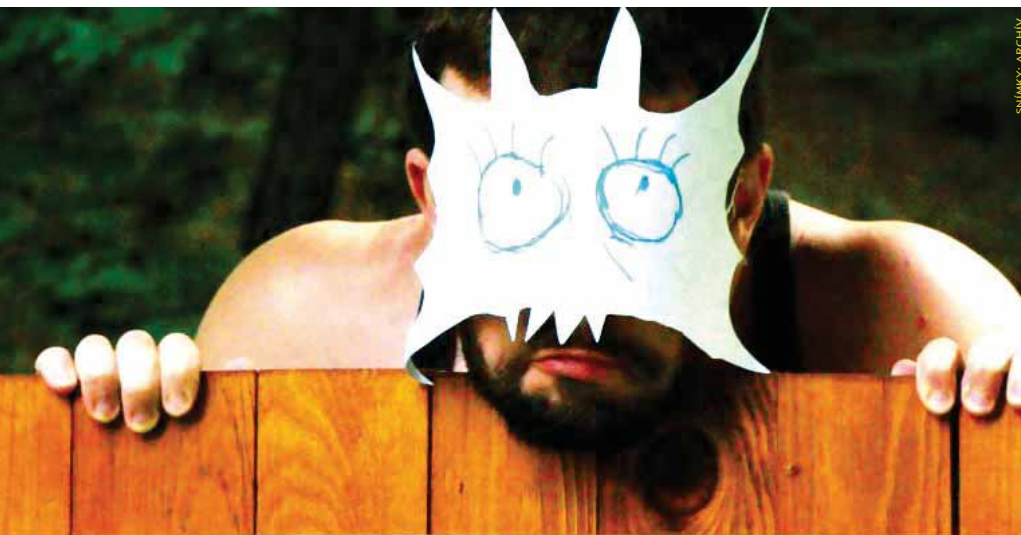
li do zápchy alebo aby ste zmeškali spoj. Obec má asi sto obyvateľov a všade sa dá pohodlne dostať pešo. Prahu založili ešte v 15. storočí husiti, ktorí na tomto území ostali po bitke pri Lučenci v roku 1451. Žoldnierom bolo smutno, ale kraj bol pekný, hojný, úrodný, domov sa im akosi nechcelo, takže v okolí Lučenca vzniklo viacero dedín, ktoré založili českí rodáci. Okrem Prahy nájdete neďaleko aj Hradište a ďalšie.

Pri skúmaní histórie bizarných názvov obcí môžete pri niektorých aspoň tušiť, odkiaľ sa vzali: Slizké, Žabokreky alebo Peklisko. Prípadne vám k nim hneď príde na um nejaký príbeh: Krvavé Šenky - ako od Agathy Christie, Nesluša - nevlastný brat Nebojsu, Horný Bar - je aj Dolný, na Slovensku ich nikdy nie je dosť, Zlatá Baňa - možno správne miesto na hľadane ženicha...

Asi najväčšou záhadou medzi názvami je však obec Popudinské Močidlany. Znie to ako poddruh motýľov. Na internete koluje verzia o tom, že existovali najprv obce Dinské a Dľany, pričom v Dľanoch raz vyschla voda, tak to tamojší richtár išiel riešiť. Vo vedľajšej dedine Dinské práve richtára pochovali, takže Dľanský richtár sa chcel ukázať aspoň trochu upravený. Nemal však so sebou žiaden vosk ani gel na vlasy, no zároveň pocítil, že bude musieť odbehnúť za strom... Použil teda, čo mal, dľaňami si prehrabol účes, niekto ho videl a odvtedy sa jeho rodná obec Dľany premenovala na Močí - Dľany... Netreba ale veriť všetkému, čo je na webe. Pravdou je, že ide naozaj o spojenie dvoch obcí. Starobylé obce Popudym a Mochilan vznikli už v 14. storočí. Do minulého storočia sa priblížili natoľko, že z nich vznikla len jedna.

Pri najbližšej ceste Slovenskom by možno stálo za to zísť z hlavnej cesty. Na vedľajších cestách sa toho, zdá sa, deje omnoho viac, než by kto kedy tušil.

Zuzana Kostelníková

Náučný chodník Ku Kráľovej studni
5. Strašný jarok

Čo všetko ponúka Slovensko

Na Slovensku je deväť národných parkov, 14 chránených krajinných oblastí, takmer 4000 jaskýň, z ktorých je 12 sprístupnených aj verejnosti, a to Belianska, Bystrianska, Demänovská jaskyňa slobody, Demänovská ľadová jaskyňa, Dobšinská ľadová jaskyňa, Domica, Driny, Gombasecká jaskyňa,

Harmanecká jaskyňa, Jasovská jaskyňa, Ochtinská aragonitová jaskyňa a Važecká jaskyňa.

V súčasnosti je na Slovensku približne 12-tisíc kilometrov značkovaných turistických chodníkov.

- 19 mestských pamiatkových rezervácií
- i 5 prírodných a kultúrnych pamiatok je zapísaných do zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO.

- Takmer 62 percent územia krajiny tvoria hory a horské oblasti. V horských oblastiach je už v súčasnosti 350 lyžiarskych areálov vybavených vyše tisíckou lanoviek a vlekov.

- 20 najvýznamnejších horských lyžiarskych stredísk má veľmi dobrú vybavenosť a medzinárodný charakter. Technicky zasnežované lyžiarske zjazdovce i bežecké trate

majú celkovú dĺžku viac ako 150 km a celkovú plochu viac ako 750 hektárov.

- Na Slovensku je vyše 1 200 termálnych a minerálnych prameňov.

Na báze prírodných liečivých vôd je už vybudovaných 19 prírodných liečebných kúpeľov a na báze klimatických podmienok vhodných na liečenie je vybudovaných 6 prírodných liečebných kúpeľov s celkovou kapacitou vyše 12-tisíc

lôžok.

- Termálnych kúpalísk máme už vyše 40.

V posledných rokoch sa veľkej obľube tešia novopostavené akvaparky.

- Na Slovensku vplyv krízy najvýraznejšie pocítili mestské hotely, predovšetkým bratislavské, v ktorých návštevnosť klesla priemerne o 40 %, napriek znižovaniu cien.

Spôsobil to najmä výpadok biznis triedy, keďže vplyvom krízy sa obmedzuje organizovanie kongresov a konferencií.

- Oproti tomu tatranské hotely nezaznamenali výraznejší pokles návštevnosti (priemerne do 10%).

- Lepšie sú na tom aj väčšie hotely oproti hotelom nižšej kategórie a malým penziónom.

- Ubytovacie zariadenia celkovo zaznamenali vlni zhruba 30-percentný prepád návštevnosti. V miernejšej forme pocítili krízu liečebné kúpele a akvaparky (pokles do 10 %).

- Posledné štatistické údaje za 1. až 3. kvartál 2009 ukazujú pokles počtu turistov oproti rovnakému obdobiu v roku 2008 o 18 %.

- Z toho počet domácich návštevníkov klesol o 9,3 % a zahraničných o 29 %.

- Najmenej prichádzali Maďari, o takmer 40 %, a Poliaci, o 47 %.

- Stabilne prichádza na Slovensko najviac turistov z Českej republiky, Poľska, Nemecka a Maďarska.

- Z krajov dosahujú najväčšiu návštevnosť Bratislavský, Prešovský a Žilinský kraj.

Z regiónov sa tešia najväčšej obľube tatranský, bratislavský, liptovský, severopovažský a dolnopovažský región.

Jana Véghová

Za Andrejom Kucharským

Patril k malej hŕstke slovenských operných umelcov, ktorým sa v čase socializmu podarilo preraziť na medzinárodných javiskách. Nemusel emigrovať, manželstvo s anglonemeckou režisérkou mu umožnilo vystáť sa legálne. Aj preto so Slovenskom nikdy neprerušil kontakty. Vzťah k hudbe zdedil po rodičoch. Mama, dcéra ruských emigrantov, bola speváčka, otec, jazdecký dôstojník, hral na husliach. Napriek tomu nebola Andrejova cesta k spevu priamočiara. Podľa dávneho želania tragicky zosnulého otca vyštudoval veterinárne lekárstvo v Košiciach.

Už počas štúdia však navštevoval súkromné hodiny spevu u sólistu košickej opery, hviezdy viedenskej Staatsoper tridsiatych rokov, Imricha Godina. Svojho učiteľa nasledoval aj na bratislavskú VŠMU. V čase ukončenia štúdia mal ambiciózný mladík za sebou víťazstvá na medzinárodných speváckych súťažiach v Prahe, Ženeve, Varšave a tiež debut na scéne Opery SND. V sezóne 1958/1959 absolvoval spevácky kurz u slávneho Tita Schipu na rímskej Akadémii sv. Cecílie, kde sa už zameriavali na realistickú operu.

V Slovenskom národnom divadle pôsobil v rokoch 1956 - 1965, s výnimkou dvaapolročného angažmán v Sovietskom zväze. V súbore sólistov, v tom čase považovanom za najlepšie v Československu, sa Andrej Kucharský uplatnil najprv ako predstaviteľ lyrického tenorového fachu, neskôr pribudli aj dramatickejšie party.

Mäkká poddajnosť hlasu, v ktorom sa prelínala slovenská vrúcnosť s talianskym leskom výšok, znásobené vzácnu muzikálnosťou a výrazným bohatstvom, ho predurčila pre postavy romantického repertoáru

a Pucciniho. Za životnú rolu považoval Othella. Kostým náročnej Verdiho postavy obliekal viac než stokrát, nakrútil dve filmové verzie a v roku 1987 práve ňou uzavrel aktívnu umeleckú činnosť. „V priebehu predstavenia som vždy schudol o dve kilá a do rána do štvrtej som nespál,“ hovorieval. Na rozdiel od kolegov, ktorí pre pôsobenie na zahraničných scénach volili emigráciu, Andrej Kucharský odišiel do Nemecka legálne, po sobášii s anglonemeckou opernou režisérkou Petrou Simonovou. Od tej chvíle sa naplno rozbehla tenoristova medzinárodná kariéra. Bol sólistom opier v Mníchove, Salzburgu, Norimbergu, Dortmunde, stálym hosťom operných domov v Stuttgarte, Frankfurtu, Kolíne nad Rýnom, Berlíne, spieval vo Viedni, Paríži, Marseille, Barcelone, Bruseli, Amsterdame, Teheráne, Tokiu.

Na Slovensko však nezabudol. Na javisko SND sa ako hosť vracal pravidelne, v zahraničí propagoval slovenskú hudbu. Aj vďaka nemu mnichovský Theater am Gärtnerplatz uviedol v roku 1979 Suchoňovu Krútnavu. Postavu Ondreja si zaspieval sám Kucharský.

Posledným vystúpením sa pôsobenie Andreja Kucharského neskončilo. Vypracoval metodiku a osnovy výučby slovenského vokálneho prejavu a od roku 1986 ho za veľkého záujmu študentov vyučoval na mnichovskom konzervatóriu i vysokej škole. Nemecká tlač ho nazvala „apoštolom slovenskej vokálnej hudby“. Popritom viedol interpretačné kurzy v Karlových Varoch, vo Francúzsku i v Belgicku, bol členom porôt viacerých medzinárodných speváckych súťaží vrátane slovenských.

Keď začiatkom 90. rokov vznikla vo Vrábľoch spevácka súťaž rodáka Imricha Godina, Andrej Kucharský sa k nej hneď aktívne prihlásil. Dal jej vážnosť svojej osobnosti a bol nápomocný aj po umeleckej a organizačnej stránke. Vrábľania na neho nedajú dopustiť: „Napriek tomu, čo v živote dokázal, nepovyšoval sa a svojím úctivým a noblesným spôsobom komunikácie si našiel cestu ku každému,“ spomína na neho riaditeľ súťaže Jozef Vrábek.

Andrej Kucharský zomrel náhle vo veku 78 rokov v nemeckom Oberhachingu.

Michaela Mojžišová

Vedľa Mariána Labudu sú Milan Lasica so zosnulým Júliusom Satinským „poslednými“ komikmi slovenského umeleckého neba. Neobyčajne populárna dvojica L+S, ktorá vznikla už v roku 1959, sa prvýkrát spoločne objavila vo väčších úlohách vo filme, ale v Českom: v detskej komédii *Nekonečná - nevystupovať* (1978). Hrali potom aj u *Lipského Srdečný pozdrav zo zemegule* (1982); samostatne účinkovali v rozprávke tohto istého režiséra *Traja veteráni* (1983), kde si Lasica zahral postavu rousseauovského colníka. Český film je Milanovi Lasicovi veľmi blízky. Objavoval sa v ňom buď sám, alebo pomerne často aj ako dvojica s Julom Satinským. „Prvý taký film, kde sme boli obaja a ktorý bol aj český aj slovenský, bola *Nekonečná, nevystupovať*. Potom sme mali hrať hlavné postavy v Herzovom filme *Buldoci a třešně*, ale nepovolili nám to, tak sme boli obsadení len do menších úloh. Ale naozajstným vstupom nás dvoch ako dvojice do českého filmu je zrejme *Lipského Srdečný pozdrav zo zemegule*,“ spomína Milan Lasica. V tomto filme od Lipského si obaja zahrli mimozemšťanov, ktorí na Zemi pristanú v kontajneri... O tomto filme sa raz Milan Lasica vyjadril, že bol rád, keď dostal ponuku zahrat' si mimozemšťana, lebo sa občas takto cíti. „Už som si na to zvykol a ďakujem za opýtanie - tu u vás sa mi celkom páči,“ prezradil so smiechom. „Ale vážne - pravda je taká, že v čase, keď sa nakrúcal tento film, som si naozaj pripadal, ako keby som do tohto sveta nepatril. Bolo to v roku 1981, keď som nemal na ružičkách ustlané. Po profesijnej stránke som to videl dosť čierne. Našťastie po stránke súkromnej to bolo dobré. Už som bol ženatý a s Magdou sme mali prvú dcéru.“

Humor Milana Lasicu je intelektuálny a inteligentný, má v sebe suchosť anglického humoru. Jeho herecký prejav je distingvovaný, Lasica čiastočne hrá a čiastočne je v postave sám sebou. V 80. rokoch sa dostal k niekoľkým väčším úlohám - v roku 1983 hral vo filme *Samorast* profesora etiky, ktorý je postavený pred problém, či a ako zariadiť svojej dcere z prvého manželstva protekciu na skúške na medicíne. Nevteravý slovný humor prebleskuje filmom *Vážení priatelia, áno* (1989, réžia D. Klein). Lasicovi dobre padla postava ironického doktora Vlacha z adaptácie Jiro-

kovho *Saturnina* (1994, réžia J. Věřčák), príjemného muža v pozadí zahral nenútené a s ľahkosťou.

Hercovu oduševnenú, dôstojne starnúcu tvár potom nefunkčne využila Věra Chytilová v čiernej satire *Pasti, pastí, pastičky* (1998), kde hral extravagantného boháča Bacha. Lasicova mäkká čeština a charizma jeho osobnosti vždy ozvlášťujú film, jeho humor a komika sú nadčasové.

V roku 1982 sa stal neoddeliteľnou súčasťou novozałożeného Štúdia S, kde je v súčasnosti riaditeľom. Známy sa stal predovšetkým ako herec v autorských divadelných predstaveniach spolu s Júliusom Satinským. Vo svojej dramatickej tvorbe si bral za vzor českých komikov Voskovca a Wericha. Ich spoločný knižný debut *Nečakanie na Godota*, ale i ďalšie knihy sú súborni dramatických scénok a poviedok. Komika je založená na ironickom posunutí tých najbanálnejších životných situácií do absurdnosti. Ich texty sú venované slovenskej národnej mentalite, ku ktorej sa vyslovujú so skeptickým humorom.

Milan Lasica zdramatizoval román Vladimíra Mináča *Výrobca štastia* a mnohých hier (niektoré sa stali súčasťou knihy *Tri hry*), spolu s Julom Satinským je autorom muzikálového prepracovania hry J. Soloviča *Žobrácke dobrodružstvo*. S Julom Satinským vystupoval napríklad v predstaveniach *Večer pre dvoch* (premiéra 1966), *Ako vzniká sliepka* (1971) či *Náš priateľ René* (1991); v televízii realizovali programy *Bumerang* a *Ktosi je za dverami*.

Okrem toho, že všetci poznáme Milana Lasicu ako výborného herca a komika, za celej svojej kariéry mal veľmi blízko i k spevu a muzike. Práve preto sa objavil aj ako jeden z porotcov, či skôr glosátorov v populárnej súťaži Slovenskej televízie *Hit storočia*. „Ponuku do tejto šou som prijal práve preto, že v hudbe sa vyznám. V tejto oblasti som doslova pamätník a hudbou ako takou som sa zaoberal už od 50-tych rokov. Takže o nej môžem zasvätené hovoriť. Aj preto si ma v Prahe vybrali do programu, ktorý sa vysiela dva roky a ktorý sa volal *Kam zmizol ten starý song*. Na tému

MUŽ s anglickým humorom

Jozef Rigo

V tomto mesiaci a v tomto roku sa dožíva významného životného jubilea - sedemdesiatky - neprehliadnuteľný slovenský komik Milan Lasica. Narodil sa 3. februára 1940 vo Zvolene. Časť detstva prežil v obci Pliešovce. Vyštudoval dramaturgiu so zameraním na divadlá malých foriem na Vysokej škole múzických umení v Bratislave. Už počas štúdia začal vystupovať v Tatre, kde spolu s Júliusom Satinským predvádzali svoje autorské dialógy. V rokoch 1964-1967 pracoval ako dramaturg Československej televízie, v rokoch 1967-1971 bol členom Divadla na korze v Bratislave. Roku 1970 mu normalizačná štátna moc znemožnila pôsobenie na Slovensku (spolu so Satinským vystupovali v kabarete *Večerní Brno*), o dva roky neskôr aj v Čechách. V rokoch 1972-1978 bol členom spevohry *Novej scény* v Bratislave a od roku 1978 členom činohry *Novej scény* v Bratislave.

muziky, ktorá tu vznikala, môžem zasvätené hovoriť, lebo som ňou žil a veľa si pamätám.“

V súčasnosti píše najmä texty piesní a naspieval dva albumy starých evergreenov s hudobným zoskupením Bratislava Hot Serenaders. Samostatnú autorskú tvorbu predstavujú najmä *Lasicove piesňové texty*. Spoločne s hudobným skladateľom Jaroslavom Filipom nakrútili tri LP platne - *Bolo nás jedenásť* (1981), *S vetrom o preteky* (1982) a *My* (do tanca a na počúvanie, 1987). Časť z nich vyšla knižne *Bolo nás jedenásť* a *Piesne o ničom*. V roku 2008 získal Milan Lasica prestížne ocenenie Cena Dominika Tatarku za knihu *Bodka*.

Aj vo dvojici s Julom Satinským to mali podelené. Vždy bol Milan Lasica za toho viac vážneho, zatiaľ čo Satinský bol tou „rozkošenejšou“ polovičkou ich dvojice. „Ak by som ho nebol stretol, určite by to so mnou dnes vyzeralo inak. Možno by som sa ani nebol stal komikom. Študoval som divadelnú dramaturgiu, takže by som bol možno teoretik, dramaturg, režisér. Hocičo sa mohlo stať.“ Julo Satinský bol dlhé roky neodmysliteľnou súčasťou jeho života. „Spomínam na neho denne. Každý deň sa mi vynorí nejaká konkrétna príhoda, ktorá mi ho znovu pripomenie. Takže mám skoro pocit, ako keby bol stále tu...“

Milan Lasica, aj keď ostal po smrti Satinského sám, nestal sa samotárom. Pri rôznych projektoch, či už divadelných, filmových či hudobných vždy spolupracuje s množstvom ľudí. Vždy sa však menia a len málokedy sa opakujú... „Je aj možné, že stála polovička na javisku mi chýba, ale nepokúšam sa Satinského nahradiť. Považujem našu spoluprácu za uzavretú kapitolu, za niečo, čo sa definitívne skončilo a nepokúšam sa za každú cenu to zopakovať s nejakým náhradníkom. Práve, že mi celkom vyhovuje to, že sa ľudia pri mne striedajú. Tak isto, ako sa striedajú žánre, v ktorých sa pohybujem. Výhoda toho, keď človek skúša robiť všeličo možné je to, že sa vám nič nezunuje,“ dodal Lasica. Veľmi často priväza hry z divadla L+S aj pre české obecnstvo a rovnako tiež hráva s českými hercami na tunajších javiskách (po slovensky, pochopiteľne, čo je príjemným divadelným oživením a pripomenutím slovenčiny).

S manželkou Magdou Vášáryovou, herečkou

a v súčasnosti poslankyňou Národnej rady SR, má dcéry Hanu a Žofiu. V súčasnosti je už Magda Vášáryová doma. Už sa nevenuje činnosti v diplomatických službách, sadla si do slovenského parlamentu ako poslankyňa... „Teším sa z toho. Tak to totiž vyzerá, že v diplomacii už nemá nijaké ďalšie ambície, vraj si toho v tejto sfére už užila dost'. Naozaj som rád, že už ju mám doma...“. Jeho matka Edita Weselá zomrela koncom roku 2007 ako 92-ročná. Milan Lasica je nositeľ medaily Za zásluhy (2003).

Vydavateľstvo Marenčin PT vydalo pri príležitosti životného jubilea tohto humoristu knihu *Svetozára Okruckého 70 rokov@Lasica. Sedemdesiat osobností a priateľov o Milanovi Lasicovi k jeho sedemdesiatinám*. Meno Milan Lasica je značka dobrého humoru, ale tiež, ako to výstižne napísal Zdeněk Svěrák: „Ako herca mám rád Milana Lasicu pre civilizmus a umenie zahadzovať pointy tak, aby sme si ich sami našli.“ Anna Šišková: „Jeho humor je jedinečný. Mám ho však veľmi rada, aj keď mlčí.“ Jan Kraus: „Milan Lasica je jedna z veľmi vzácných výnimiek zjavne nepohľadujúceho sa muža, ktorý je napriek tomu väčšinou v cieľi prvý...“

Okrem nich v knihe nechýbajú Emília Vášáryová, Zuzana Kronerová, Anna Šišková, Helena Vondráčková, Olga Feldeková, Karel Gott, Tomáš Janovic, Juraj Jakubisko, Jiří Menzel, Bolek Polívka, Kamil Peteraj, Pavol Hammel, Peter Lipa, Milan Kňažko a ďalší. Ako bonus je sedem zaujímavých osobností, ktoré už dlhšie žijú za hranicami Slovenskej a Českej republiky: Zuzka Lonská, Igor Čelko, Peter Petro, Milan Sládek, Václav Nedomanský, Jozef Čapla a Juraj Višný. V knihe je aj sedemdesiat fotografií - od najstarších až po najnovšie.

Sú v nej aj úryvky z publikovaných rozhovorov s Milanom Lasicom na rôzne témy - normalizačné zákazy, golf, futbal, hudba, cestovanie, Julo Satinský, ale aj brada. Viete, odkedy ju nosí? Od roku 1967, s krátkou prestávkou o rok na to, keď cestoval do Anglicka a nemal ju na pasovej fotografii. Neoholil si ju už štyridsaťdva rokov...

Z roka do roka - a z krízy

... kam?

Kdeko na prelome roka bilancuje, aj sám som to robieval; tentoraz som sa tomu vedome vyhol. Nemienim sa ale vyhnúť niekoľkým pohľadom do ekonomiky v nedávnej minulosti - tú si väčšinou dobre pamätáme - ani do jej budúcnosti, o ktorej, trúfam si na základe vyslovených a zverejnených „odborne podložených“ omylov povedať, sotva čosi vedia aj údajní experti. Všetličo si tí domýšľavci domýšľajú, ba tvária sa, že vedia, lenže čerstvo zažitá realita ich vedenie a ekonomiku ako vedeckú disciplínu vôbec vážne spochybnila.

SNÍMKA: ARCHÍV

Sám ekonomický nedouk (z vysokej ekonomickej ma približne v polovici štúdia ešte za komunizmu vyhodili) sa teda nemusím hanbiť, keď sa bez záruky istoty k stavu svetového hospodárstva tiež vyjadrím. Kvalifikáciu mám slušnú, vedľa nedoštudovanej ekonómie som, čo aj v demokratickej cudzine, trochu vyskúšal aj sociológiu, ktorá má punc pseudovedy už dávnejšie, podobne ako vedy politické, tie som ale, povedľa žurnalistiky, aj doštudoval.

Písaniu o domácej politike, českej, či slovenskej, sa najradšej vyhýbam, ostatne niet ani veľmi o čom. Lenže, odraziť sa do sveta musím z domova. V Česku vládne politikmi menovaná nepolitická vláda, a tá si za pár mesiacov údajne získala takú popularitu, o akej sa nijakej, v modernej dobe slobodne zvolenej, vláde nesnívalo. (Obamu síce údajne podporovalo nejakých osemdesiat percent Američanov, to bolo ale ešte skôr, než začal skutočne vládnuť. Odvtedy mu popularita rýchlo klesala až niekam k polovici, hoci aj to je na vládu ešte stále vysoká hodnota. Pravda, Obama sa správa ako osobnosť.) K vysokej súčasnej popularite českej vlády azda prispieva práve skutočnosť, že sú v nej samé „necelebrity“, ba

väčšinou, nebojím sa povedať, neosobnosti. V našich minulých politických vládach, vrátane súčasnej slovenskej, sa to osobnosťami tiež nehemžilo ani nehemží, zato „celebrity“ tam nájdeme plno.

Tak, či onak sa populárnej českej vláde podľa všetkého podarilo väčšinu občanov presvedčiť, že rozpočtový deficit v ťažkých časoch má byť minimálny, teda, že treba šetriť - na sociálnych platbách, na zdravotníctve, vede, vzdelávaní, poľnohospodárstve, o platoch štátnych zamestnancov ani nehovoriac. To sa vraj má robiť spravodlivo - všetkým o 4 %. Lenže napríklad pre učiteľov pri ich príjmoch ide síce o menšie čiastky, ale o citelnejšie straty než napríklad pre sudcov - o politikoch ani nehovoriac.

Pohľad do sveta však ukazuje, že rozumne hospodáriť s obmedzenými príjmami neznamena nutne za každú cenu šetriť. Nemecko, Francúzsko i USA sú tradičné demokracie s vládami v podstate trhovo orientovanými, čo aj reprezentujú trochu odlišné formy trhového kapitalizmu. Reakcie jednotlivých vlád sa síce navzájom líšili, argumenty tiež, všetky ale v podmienkach ťažkej recesie a krízy vydali obrovské prostriedky na záchranu svojej rútiacej sa priemyselnej a finančnej štruktúry, a to aj za cenu dlhodobejšieho zaťaženia štátneho hospodárstva, teda rozpočtu. Štát na hospodárenie nič iné než rozpočtové príjmy a výdaje nemá, okrem azda akejsi úverovej istoty. Tú ako ukázali masové krachy veľkých finančných inštitúcií všemožného druhu, práve tieto inštitúcie - doteraz fungujúce ako akési bašty hospodárskej moci - jednoducho nemajú. Aby zabránili hroziacemu úplnému rozpadu svojho hospodárskeho systému sa, prirodzene v menšej miere než veľkí, zadlžili aj Kanada, Belgicko, Holandsko, Rakúsko a ďalšie západné štáty. Lebo akokoľvek zle fungujúci hospodársky systém je lepší, než nijaký systém. Predstava rozpadu hospodárstva USA, SRN, či Francúzska neposkytuje priestor na predstavu zachovania ekonomík malých štátov ako sú naše.

To bolo všetko iba také prežúvanie naprázdno, presunom sa teraz do reality uplynulých dní. Pripomením úsilie vlády USA o záchranu amerického automobilového priemyslu a v tej súvislosti snahy vlády SRN nájsť riešenie na záchranu jednej z najznámejších nemeckých automobiliek - Opel - ktorá je súčasťou mamutej americkej GM - čítaj General Motors.

Denník The Washington Post 25. decembra priniesol správu, že vláda poskytne dvom najväčším hypotečným a poisťovacím ústavom v USA - Fannie Mae a Freddie Mac až do roku 2012 tolko kapitálu, koľko ho budú oba potrebovať. Tieto inštitúcie prevzala vlni vláda po tom, čo oznámili svoj krach, aby tak zabránila ďalšiemu rozšíreniu hypotečnej krízy, ktorá ohrozovala ďalšie milióny rodín. Vláda prezidenta Obamu tvrdí, že chce iba upokojiť investorov, ktorí sa boja, že tieto finančné ústavy, dočasne spravované štátom, utratia hotovosti, ktorými disponujú. Ministerstvo financií vraj neráta s tým, že by peniaze potrebovali a spotrebovali. Schválilo však štedrovčerný darček dvanástim šéfom oboch firiem, ktorí si smú rozdeliť 42 miliónov \$. Štátny Santa je veľkorýs. Niekomu milióny, niekomu aspoň strechu nad

hlavou.

Symbolicky, takisto na štedrý večer, schválil americký senát definitívne svoju verziu zákona o zdravotnej reforme. Tá sa ešte bude musieť zladit' s kongresovou verziou, drahšou, pretože počíta s verejným poistením a neistota panuje aj v otázke, či a nakoľko hradiť interrupcie, proti čomu sa stavajú aj niektorí demokrati. Isté je, že v oboch komorách bude už ku schváleniu zákona - prvého svojho druhu v USA - stačiť prostá väčšina hlasov. V oboch komorách majú demokrati prevahu.

Nový zákon má začať úplne platiť až v roku 2014 a keby sa medzitým zmenili kongresové väčšiny, mohlo by to nakoniec viesť aj k jeho zrušeniu.

Ja by som v tejto súvislosti chcel aj poukázať, že v americkej politike nie je výnimkou, ak niektorí demokrati hlasujú pre republikánske návrhy a naopak, bez toho, že by sa to zavrholo ako akési kacírské prebehľctvo. Ale v senáte, kde bolo pre definitívne schválenie návrhu treba minimum 60 hlasov zo sto, až do poslednej chvíle tento raz republikáni hlasovali proti. A pokiaľ ide o rozpočtový schodok - reforma zdravotníctva má v priebehu najbližších desiatich rokov stáť vyše 870 miliárd \$, ale čo je pre mňa nepochopiteľné, súčasne vraj zníži rozpočtový schodok o 132 mld. \$.

Iný americký denník, The New York Times, na štedrý večer 2009 informoval o prebiehajúcom vyšetrowaní vládnych a kongresových inštitúcií, ktoré sa zaoberajú postupom veľkých a vážených bankových domov ako sú Goldman Sachs, Morgan Stanley, či Deutsche Bank. Tie mali ponúkať svojim zákazníkom na predaj cenné papiere podložené hypotékami a súčasne si svoje vlastníctvo týchto obligácií vysoko poisťovať. Tak sa, podľa NYT, tieto banky postavili proti svojim vlastným klientom a teda postupovali nielen neeticky.

Iný príklad: súkromné finančné ústavy, ktoré si od štátnej FED-banky, skupujúcej hypotéky, takmer bezúročne napožičiavali stamilióny a vrátili ich FED-u za 3,6% úroku, sa slušne nabalili, píše na Silvestra vo svojom úvodníku WP. To zrejme zvýši úrokové miery, aby sa ubrzdila inflácia, pokračuje úvodník, ale skôr, či neskôr sa banky budú musieť vrátiť k starým metódam, teda požičiavať spoľahlivým spotrebiteľom a podnikateľom. Kedy to bude, to dnes sotva kto vie. Pravda je, že vďaka vláde americké banky v podstate lacno prežili. Je to rozumná obranná politika, tá ale nenahradzuje potrebnú reformu celého systému financovania, ktorá musí prísť, uzatvára WP svoj silvestrovský úvodník. Na rozdiel od Čechov, iní sa zrejme zadlženia až tak neboja.

Tolko teda k zaochádzaniu štátnym rozpočtom a k významu schodkov v krízových časoch. Na záver odcitujem ešte Martina Wolfa, ekonomického experta pravícového londýnskeho denníka The Financial Times, ktorý v novoročnom vydaní listu píše, že bude nutné urobiť všetko, aby sa udržal dynamický vývoj hospodárstva a podporil jeho ďalší rast, a tým prispieť k zaisteniu pokojnej medzinárodnej spolupráce. V rozpore s českými snahami by veriaci asi dodal: Tak nám pánboh pomáhaj!

Egon T. Lánský

Podpísané srdcom

Už tradične sa krátko pred vianočnými sviatkami, 15. decembra, konal v Prahe v Clarion Congress Hotel, 15. ročník medzinárodného humanitárneho projektu „Podepsáno srdcem 2009“. Každoročné dary svetových politikov, vedcov, športovcov a umelcov z rôznych krajín sveta - vrátane Českej a Slovenskej republiky - radí tento projekt medzi prestížne európske projekty.

V rámci koncertu charitatívneho večera, nazvanom „Spievajúce Thálie“, so sprievodom Českého národného symfonického orchestra, dirigovaného Kryštofom Markom, vystúpili Radka Fišarová, Hana Holišová a Jana Musilová. Špeciálnym hosťom večera bol skladateľ, spevák a hudobník a tiež rocková legenda Oldřich Veselý.

ného symfonického orchestra, dirigovaného Kryštofom Markom, vystúpili Radka Fišarová, Hana Holišová a Jana Musilová.

Do benefičnej aukcie jubilejného ročníka pripravili autori projektu viac ako päťdesiat darovaných predmetov, vrátane osobných darov európskych štátnikov, medzi ktorými nechýbal ani darček prezidenta Slovenskej republiky Ivana Gašparoviča - do dražby venoval svoje pero aj so sprievodným listom. Do benefičnej dražby darovali svoje perá aj posledný prezident Česko-Slovenska a prvý prezident Českej republiky, významný spisovateľ a dramatik Václav Havel a nemecká kancelárka Angela Merkelová.

Jedným z najvýznamnejších darcov aukcie bol aj Sir Nicholas Winton, čestný patrón Nadačného fondu *Podepsáno srdcem*, ktorý v roku 1939 zachránil pred transportom do koncentračného tábora 669 židovských detí z vtedajšieho Československa a zaistil im cestu vlakom do Londýna, ako aj následnú adopciu v Anglicku.

Miera nezamestnanosti na Slovensku sa v decembri zvýšila na 12,66 percenta z novembrových 12,4 percenta. Udržala sa tak na najvyššej úrovni od marca 2005. Informovalo o tom Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny. Nezamestnanosť v krajine rastie najmä pre negatívne dopady svetovej hospodárskej krízy.

V porovnaní so záverom roka 2008 podiel ľudí bez práce stúpol v decembri o 4,27 percentuálneho bodu. „Tak ako za posledných desať rokov nezamestnanosť vždy v decembri mierne vzrástla,“ povedal generálny riaditeľ ústredia Ján Sihelský. Dodal, že situácia na trhu práce sa tradične zhoršuje aj v januári.

Počet ľudí v evidencii úradov práce, ktorí mohli ihneď nastúpiť do zamestnania, sa v decembri zvýšil na 335 490 z novembrových 328 633 osôb. Oproti rovnakému obdobiu roka 2008 vzrástol o 116 570 osôb.

Nezamestnanosť na Slovensku

Úrady práce evidovali v decembri minulého roka viac ako 5000 voľných pracovných miest, rok predtým ich bolo viac ako 11 000. Najviac ich vraj bolo k dispozícii pre technických, pedagogických a zdravotných pracovníkov.

Najvyššia nezamestnanosť bola v decembri tradične v okresoch Rimavská Sobota a Revúca, kde presiahla 30 percent. Dvadsaťpercentnú hranicu prekročila v ďalších 18 okresoch. Najnižšia bola v Bratislave; v prvom bratislavskom okrese predstavovala 2,71 percenta.

Vývoj nezamestnanosti na Slovensku sleduje pomocou inej metodiky aj Štatistický úrad, ktorý používa výberové zisťovanie. Podľa posledných údajov štatistikov miera nezamestnanosti v treťom štvrtroku minulého roka stúpila na 12,5 percenta, zatiaľ čo v druhom kvartáli dosiahla 11,3 percenta.

V rokoch rekordného ekonomického rastu 2006-08 síce nezamestnanosť klesala, stále sa však držala na druhej najhoršej a v roku 2007 dokonca na najhoršej priečke v EÚ 27. Koncom roka 2008 začala nezamestnanosť výrazne stúpať a zamestnanosť klesať, čo bolo najmä dôsledkom krízy.

(čt)

Na základe otlacky ruky legendárneho záchrancu detí vytvoril mladý český sklár Jan Huňát sklenenú plastiku „Krištáľový dotyk“ a so súhlasom pána Wintona ju venoval spomínanému nadačnému fondu.

Medzi hosťami významného večera ani tento raz nechýbala Lady Milena Grenfell-Baines (na fotogra-

fii) zo severoanglického mesta Prestonu a rodáčka z Prahy, ktorá je jednou zo zachránených detí Sira Nicholasa Wintona a tiež dlhoročnou patrónkou tohto nadačného fondu. Mimochodom, táto úžasná dáma je stále aktívnou členkou Britsko-Česko-Slovenskej Asociácie.

V uplynulom roku sa Nadačný fond *Podepsáno srdcem* zamerával na svoj nový program, na problematiku starostlivosti o seniorov s Alzheimerovou chorobou.

Preto celková suma 461 751 Kč + 50 euro získaná v priebehu slávnostného večera a následnej dražby bude použitá na tento nový program nadácie „Alzheimer“.

(ek)

Charita Dvorského a Kuchařovej

V Smetanovej sieni Obecného domu v Prahe sa konal 13. decembra 2009 tradičný adventný koncert hviezd Harmonie, ktorý už po sedemnásty raz usporiadal Ranko Pecič, majiteľ spoločnosti Saga Trade.

Hlavnou umeleckou osobnosťou na každom koncerte Harmonie je svetoznámy slovenský tenorista Peter Dvorský, ktorý si každoročne pozýva na tento jedinečný pražský koncert svojich hostí - hviezdy svetových operných scén, ale aj talentovaných mladých spevákov. Tento raz to boli talianska sopránistka Linda Campanella, mezzosopránistka Tiziana Cararro tiež z Talianska a Ondrej Mráz, basista Štátneho divadla v Košiciach. Petra Dvorského a jeho hostí sprevádzal Český národný symfonický orchestr, ktorý dirigoval známy slovenský dirigent Rastislav Štúr. Program koncertu tvoril výber svetových árií a vianočných piesní. V priebehu večera, ktorý s noblesou sebe vlastnou moderoval Marek Eben, vystúpil tiež Kühnov detský zbor.

Myšlienka pomáhať potrebným sprevádza

tento výnimočný koncert už od prvého ročníka, ktorý sa konal v roku 1992 v Prahe. Od začiatku konania koncertov túto akciu zaštituje súčasný český prezidentský pár Livia a Václav Klausovci.

V uplynulom roku bola po prvýkrát pozvaná medzi neziskových partnerov i Nadácia Tatány Kuchařovej Krása pomoci. Spolu s Tatánou si v priebehu večera tiež prevzali symbolické šeky na čiastku 100 000 Kč prezident Václav Klaus pre Nadačný fond manželov Livia a Václava Klausovcov a Peter Dvorský pre svoju nadáciu Harmonie.

„Som veľmi šťastný, že sme sa dožili už

sedemnásteho ročníka adventných koncertov Harmonie, vďaka pánovi Radkovi Pecičovi, ako aj vďaka ďalším našim priateľom a sponzorom. Ďakujem aj za tie malé deti, ktoré potrebujú našu pomoc. A keď chcete vedieť, kam dáme tých 100 000 Kč, čo sme dnes večer obdržali, tak nech sa páči, prídte do Bratislavy, na Kudliakovu 2, kde je Rehabilitačné centrum našej nadácie, a uvidíte... Budeme sa tešiť,“ povedal s dojatím v hlase po prevzatí šeku Peter Dvorský.

Svoju radosť neskrývala ani Miss World za rok 2006 Tatána Kuchařová.

„Nesmierne si vážim, že organizátori koncertu vybrali práve moju nadáciu Krása pomoci a mohla som tak prevziať spomínaný symbolický šek na 100 000 Kč. Moja nadácia sa snaží pomáhať predovšetkým starým ľuďom, ktorí sú často veľmi ťažko chorí a potrebujú našu pomoc. Dostávame od nich stovky a stovky žiadostí o pomoc, takže máme kam dávať aj tie finančné prostriedky, ktoré sme získali v tento večer. Je pre mňa veľká česť, že som mohla byť na tomto krásnom koncerte pána Dvorského a jeho hostí...“

(ek)

Škoda, že vo filmoch sú najviditeľnejšie len herečky. To, že aj zákulisie môže byť mimoriadne pôvabné, ženské a zaujímavé, dokazuje slovenská scenáristka, režisérka Tina Diosi, ktorá má za sebou rušný rok.

Ako si začala nový rok?

Podľa horoskopu by to mal byť dobrý rok, takže som ho začala dospávaním minuloročných restov a zase som pripravená na život. Koniec roka bol spojený s premiérou môjho nového filmu *Malý zúrivý Robinson* a jeho prezentáciou na Medzinárodnom filmovom festivale Bratislava. V jeho pobočke v Košiciach bežala hlavná súťaž dokumentov a tú sme otvárali práve my predpremiérou filmu. Bolo to aj symbolické, keďže film je o košíckom rodákovi, básnikovi Jožovi Urbanovi. Tiež sme v Košiciach deň po predpremiére zorganizovali spomienkový koncert na Jožka Urbana. Spievali na ňom Peter Lipa, Janko Lehotský, Marcel Palonder a Robo Šimko, boli to len piesne ním otextované.

Chcela si premiéru načasovať presne k 10. výročiu Jožovej tragickej smrti?

Celý rok 2009 sa stal pripomenutím si jeho pamiatky. Autonehoda sa stala v apríli a v novembri by sa bol navyše dožil 45 rokov. Nikto si ani neuvedomil, že je to už 10 rokov. Ubehlo to veľmi rýchlo. Aj o tom je film. Je to road movie, príbeh troch kamarátov, ktorí spomínajú na svojho kamoša, ktorý je už desať rokov mŕtvy. Hodnotia, ako sa im zmenili životy, aká bola vtedy doba a aká je dnes, aký bol on, akí boli oni... je to o období 90-tych rokov. Jožo bol z generácie ponovembrových ľudí, ktorí investovali do kultúrneho života, bol šéfredaktorom časopisu *Dotyky*, časopisu pre mladú literatúru. Veľa ľudí má na neho pozitívne spo-

mienky, keďže im redigoval zbierku, škrtal im texty, učil ich rozmyšľať o texte, bol aktívny ako ten, kto perfektne zvládal techniku písania aj hudobných textov. Dnes sa už o niečom takom ani nechýruje. V jeho pozostalosti by malo byť okolo 440 hudobných textov. Okrem toho vydal niekoľko zbierok poézie, knihu pre deti, knihu o písaní textov *Utrpenie mladého poeta*, kde je manuál na to, ako písať texty a čomu sa vyhnúť. Jednoduchým a pútavým spôsobom vysvetľuje úplné základy. Je to pre mňa fascinujúce, akým zrozumiteľným spôsobom to napísal, rozumie tomu každý, od šófera električky po intelektuála. V tomto bol úžasný a to všetko stihol za 34 rokov.

Bol Jožo v realite malým zúrivým Robinsonom? Ako si ho poznala ty?

Zoznámila som sa s ním, keď som mu písala do *Dotykov*, po revolúcii vzniknutom časopise pre mladú literatúru a umenie, posielala som tam texty a básničky a písali sme si aj listy o tom, čím žijeme. Potom som prišla do Bratislavy a zoznámili sme sa osobne. Bolo zábavné si to pripomenúť. Film má snahu povedať, kto bol Jožo Urban, použili sme veľa archívov, ktoré neboli nikdy nikde použité, ale zistili sme, že sa to ani na tých 72 minútach nedá pokryť. Jeho osobnosť bola bohémna, rozporuplná, bol to človek, ktorý zažíval svoje extrémny a žil naplno. Ovplyvňovalo to jeho súkromie, vôbec to s ním nebolo jednoduché. Bol komplikovaný. Vytíčal. Ale bol aj praktický človek, ktorý dodržiaval termíny.

Čo zo spomienok na Jožove 90. roky najviac dýchne na diváka?

Bolo to v čase, keď neboli „pákové batérie, mobily, ani vtáčia či prasacia chrípka“, ako hovorí jeden z protagonistov filmu, slovenský básnik Janko Litvák. Jožove texty piesní - tak ako vôbec vtedy populárna hudba - formovali jednu generáciu, iné zdroje neboli. To ma zasiahlo. Bol ľudský, mal zmysel pre obyčajný život, taký „od podlahy“. Nebol to intelektuál, ktorý sa pohybuje vo svojej vykonštruovanej veži abstraktných pojmov. On bol krčmový intelektuál, prepustený so zemitou realitou. Bol až staromódny typ kaviarenskeho intelektuála. Možno jeden z posledných. Meko Žbirka to vo filme vystihol - Jožo akoby za neho žil. To, čo dával Jožo do textov, si musel najprv aj odžiť. Meko to len odspieval. To je presne o pozadí šoubiznisu...

Zistila si o ňom aj niečo, čo ťa po tých rokoch prekvapilo?

Áno, celé je to rozprávanie kamarátov, kto si čo a ako pamätá. Pre mňa to bola detektívna práca. Niektoré informácie boli protichodné a niektoré sa prekrývali. Vznikli fámy, udalosti sú prifarbené a pre mňa to bola skladačka. Napísal napríklad zbierku, ktorá bola veľmi dobrá, ale nevydal ju. Zahodil ju a jednu kópiu nechal u svojho kamaráta. Po jeho smrti sa našla v pozostalosti a vyšla až potom. Kamarát ju našiel medzi starými novinami až keď sa sťahoval do iného bytu. Nebyť toho, zbierka by nikdy nebola vyšla. Pýtali sme

sa, čo ho k tomu viedlo - niečo napísať a potom zahodiť?!

V porovnaní s inými projektmi, ako sa robilo na tomto?

Pre mňa to bol zázrak. Istým spôsobom máš možnosť vrátiť toho človeka na chvíľu späť. Pre tých, ktorí ho mali za niekoho dávno strateného, je to možnosť znovu počuť jeho hlas a názory. Základom filmu sú rozhlasové archívy. Veľká časť je odrozprávaná ním samým. Už ale nebolo možné sa ho nič spýtať, v tom to bolo ťažké, ale zároveň zázračné, že sme ho mohli späť vrátiť.

ZUZANA KOSTELNÍKOVÁ

Dobrodružstvo filmovania

Posunul tento projekt niekam aj teba ako režisérku?

Tohto filmu som aj producentkou, to pribudlo. Pochopila som, že ak si chcem udržať autorskú autonómiu, potom to, že som producentkou, mi to umožňuje. Samozrejme, s tým prichádza ďalší balík problémov, keďže som spoluzodpovedná aj za financie na projekt.

Je na Slovensku dobré zázemie na produkciu filmov?

Máme audiovizuálny fond a tento film koprodukuje STV. Toto je štandard. Ale je to ťažké, zvyčajne beh na dlhú trať na viac rokov. Treba vyzbierať pár grantov, podpísať koprodukčné zmluvy a vytvoriť si zázemie. Ani televízia sama to nerobí v takej miere, ako by to bolo potrebné. Ak chceš robiť filmy, musíš si nájsť vlastné cesty. Tým pádom sa to rovno naučíš a stávaš sa trebárs aj sám sebe producentom. Ak chceš pracovať po svojom, musíš nájsť aj spôsoby, ako to spraviť. Nakoniec zistíš, že najlepšie si to spraviš sám.

Na Slovensku zažívame veľmi príjemný boom mladých režisérov, mnohých vidieť konečne oveľa viac aj v zahraničí. Ovplyvnilo to tvorbu dokumentov u nás?

Je veľmi dobré, že sa dokumentaristom darí. Prežívame renesanciu. Karlovarský festival vyhral Marko Škop, jihlavský vyhral Jaro Voj-

tek, európsku cenu za dokument vyhral Peter Kerekeš. Vznikla generácia samostatných filmárov, ktorí sú zároveň aj producentmi svojich vecí. Už to nie sú tie čisté dokumenty ako v 60 - 70-tych rokoch. Dnes sa žánre rozpúšťajú a v dokumente sa používajú prvky hraného filmu, postupy, ktoré používa hraný film a prímery sú aj z iných žánrov. Pre mňa je to zaujímavé, keďže som predtým robila hraný film a mnohé som si preniesla do dokumentu. Prirodzene som to tam implantovala, ani som nad tým nijak špeciálne neuvažovala. Dokument je tvárny, pracuješ so živými ľuďmi, tečie to v rukách a niekedy nevieš, ako to dopadne. To je pre mňa dobrodružstvo, ktoré mám rada.

Si spokojná s úrovňou, na akej sa dnes dokumenty na Slovensku robia?

Spokojní asi nebudeme nikdy, ale kým ťa to baví robiť, nie je to také zlé. Pri filmárčine je najdôležitejšie, aby človek cítil, že je súčasťou nejakej komunity, ktorá zdieľa svoje radosti a starosti. Mám vedľa seba kolegov, ktorí sú profesionálni a zároveň tam fungujú kamarátske vzťahy.

Viete sa aj podporiť navzájom?

Áno, podpora je spontánna a prajná. To je dôležité. Akékoľvek profesionálne prostredie ti nedá to, čo pri filme potrebuješ, a tým je ľudský kontakt. Že ľudia pomôžu dotiahnuť projekt na koniec, lebo je to na konci vždy boj - s peniazmi, s okolnosťami... Je to mágia a je to o vzťahoch a ochote podriaďiť sa výsledku.

Chystáš aj nový hraný projekt?

Áno, túžim po ďalšom hranom projekte, ktorý mám rozpracovaný. Pripravujem film na základe svojho staršieho scenára, ktorý revitalizujem, volá sa *Mlyn*. Je o tom, ako sme schopní čeliť násiliu v spoločnosti, či máme vypestované nejaké atavizmy ako čeliť násilným situáciám, či sa vieme voči nim brániť. Dostanem sa k nemu okľukou cez tri celovečerné dokumenty. Momentálne sa spúšťa projekt pre STV, ktorého budem producentkou. Bude nadväzovať na cyklus dokumentárno-publicistických relácií pred dvoch rokov, všetky boli pod názvom *Nie si sama* a boli smerované k mladým ženám a problematike mladých rodín. Tento raz sa relácie budú

volat' *Nie si sám* a budú o súčasných mužoch. Z toho budem žiť, bude to producerský počin voči STV a veľmi sa naň teším.

Máš nejaký nesplnený sen do nového roku?

Konečne pripravujem svoju zbierku poézie, ktorá už dávno mala vyjsť, už sa párkrát k tomu schyľovalo, ale vždy z nejakých dôvodov k tomu nedošlo. Bude to výber zo starších aj novších vecí. Už to mám dlho v pláne, veľa ľudí to malo rado, dokonca ma poznali iba ako autorku poézie... Môj dobrý priateľ ma nakopol, aby som to už neodkladala. Názov ešte nemám, ale viem, že by som chcela, aby to vyšlo v tomto roku.

Tina Diosi vyštudovala filmovú scenáristiku a dramaturgiu a tiež filmovú vedu na bratislavskej VŠMU. Podľa jej scenárov boli nakrútené filmy „Neverné hry“ (režisérka Michaela Pavlátová, 2003, film získal Zvláštnu cenu poroty New Directors Award na 51. MFF v San Sebastiane) a „Ticho po búrke“ (režisér Stanislav Párnický, 2000). Ako režisérka sa Tina Diosi predstavila dokumentárnymi filmami „Mesto lietajúcich slov“ (2005) a „Slovensko pre začiatočníkov“ (2008). Venuje sa aj producerskej činnosti v rámci svojej spoločnosti Furia Film, v ktorej vznikol aj film „Ježiš je normálny“.

Sedem divov

Jednou z najvyhl'adávanějších a najfrekventovanejších prímestských rekreačných oblastí metropoly Šariša je západný extravilán sídelnej aglomerácie. Vyznačuje sa pomerne hustou sieťou náučných chodníkov, ktoré milovníkom prírody poskytujú nevšedné zaujímavosti na rozšírenie a obohatenie svojho vedomostného obzoru. Obzvlášť atakované je širšie okolie lokality Cemjata s rozsiahlym lesoparkom, ktorý spadá pod správu Školských lesov SLŠ Prešov. Inštitúcia bola založená 5. marca 1959. Vlní si teda pripomenula jubilejné 50. výročie svojho vzniku.

Účelové zariadenie obhospodaruje 1218 ha lesnej pôdy a jeho hlavným poslaním je zabezpečovanie praktickej výučby žiakov, budovanie lesníckych objektov a zariadení, spolupráca s vedeckými, výskumnými a odborovými subjektmi, ďalej rozvoj pedagogickej práce učiteľov na vysokej profesionálnej úrovni a iné.

Vymedzená plocha vyniká očarujúcimi scenériami či pozoruhodnými prírodnými javmi, ktoré bez nadsadenia možno zahrnúť do uceleného komplexu siedmich divov. Mnohé z nich sú práve zásluhou Školských lesov sprístupnené aj pre našich handicapovaných spoluobčanov. V prvom rade prispeli k tomu upravené komunikácie, s veľkoplošnými orientačnými mapami, vybudované bezbariérové prístrešky, ako aj špeciálne prispôbena rampa, ktorá umožňuje bezproblémový vjazd vozíčkarov priamo do lona juvenilnej prírody. A tak všetky vekové kategórie zdravotne postihnutých sa v nej môžu rekreaovať v každom ročnom období rovnako ako ostatní jej návštevníci či konzumenti.

Prvá priečka v rebríčku ojedinelých atrakcií vymedzeného územia nesporne prináleží samotnej centrálnej časti bývalého kúpeľného strediska, ktorého minerálne pramene boli v minulosti využívané predovšetkým v balneoterapii. Priamo nad najvýdatnejším z nich bol postavený vychýrený liečebný

dom s pavilónom. Unikum spočívalo v tom, že zohrievaná voda sa nalievala do drevených kadí, ktorých dno bolo vyložené vrstvou ihličia. Liečba pacientov pritom prebiehala pod prísny dohľad lekárskej služby. V súčasnosti celý areál plní diametrálnu funkciu a v pôvodných kúpeľných objektoch je umiestnený Domov sociálnych služieb. Reálnou víziou však naďalej ostáva premeniť tieto historické miesta na Mestečko seniorov s európskym štandardom.

Druhý div sa nachádza juhovýchodne na najvyššej kóte Ortáše, kde je situované rozsiahle arborétum s mnohými vzácnymi cudzokrajnými drevinami. Oplotený dendrologický areál s vysadenými taxónmi už niekoľko desaťročí slúži na pedagogické, náučné i vedecké účely a v budúcnosti sa plánuje s jeho sprístupnením aj pre širokú verejnosť.

K ďalšiemu divu Cemjaty patrí sústava minerálnych prameňov so znamenitou stolovou vodou kalcium-bikarbonátového typu. Kvašná voda a Kadlubek vystupujú na povrch po výraznej tektonickej línii a sú príjemným osviežením pre každého, kto do týchto končín zavíta. Možno sa k nim poľahky dostať asfaltovou lesnou cestou okolo arboréta v predĺžení smerom na juh.

Západne od Kvašnej vody zaujme tajomný Čertov kameň, ktorý je v poradí už štvrtým divom. O tom-

to obrovitom bielom balvane s nezvyčajným názvom oddáva kolujú rôzne mýty. Ibaže všetky zaujímavé historiky eliminuje exaktný nápis, ktorý prezrádza, že ojedinelý blok žilného kremeňa je vlastne akýmsi reliktom paleogénneho tret'ohorného mora. Vznikol z rozvetraných polymiktných zlepcov pred niekoľkými miliónmi rokov a v danej geologickej štruktúre sa uchoval ako rarita. Okolité terén je náležite upravený a spolu s premostením údolia pôsobí nanajvýš esteticky.

Názov piateho divu Cemjaty právom prislúcha povestnému mohutnému stromu, opatrenému štátnym znakom. Je ním Petófiho buk, ktorý už na prvý pohľad zaujme svojím vzrastom. Nachádza sa neďaleko zastavanej zóny a jeho vizuálnu výnimočnosť umocňuje skutočnosť, že do kôry má vyryté meno najväčšieho maďarského demokratického básnika Šándora Petófiho. Stalo sa tak na pamiatku literárnej súťaže Petófi-Tompa-Kerényi z roku 1845 v Prešove.

V chotári s lokálnym názvom Berecin už z diaľky upúta výrazná Borsučia hora, známa typickými jazvečmi norami. O trocha ďalej pre lesníckej chate nachádza sa šiesty div, ktorým je pôvabná studnička Diana. Jej pramenitá voda s vynikajúcimi senzoricými vlastnosťami má navyše blahodarné účinky na ľudský organizmus. Legenda na osadenom paneli informuje aj o vyžarovaní pozitívnej energie z príslahlého duba, ktorý je nutné objasť a za odovzdanú silu mu náležite poďakovať. Rovnako sugestívne pôsobí balvan, položený na pníku vedľa striešky, ktorý svojím vzhľadom akoby vítal každého pútnika.

Nenáročný okruh uzatvára kóta Zabíjaný, pod ktorou možno identifikovať pamätne miesto posledného duela bývalých šľachticov. Stalo sa to 8. januára 1881, keď práve na tejto pôde padol barón Jozef Luszenszky, a to aj napriek skutočnosti, že súboje už boli úradne zakázané. A tak prízemný kamenný náhrobok ako rarita v celoslovenskom kontexte bude navždy pripomínať varovné memento nezmyselných odchodov do nenávratna a pre Cemjatu natrvalo ostane jej siedmim divom, ktorý si príležitostní návštevníci nepochybne uchovávajú vo svojich memoároch.

FOTO: ARCHIV

Svetová kultúra zakotví v Brne

Ústredné a mocenské kruhy najkultúrnejšieho sídla Moravy - Brna, sa už niekoľko rokov usilujú o to, aby sa stali atraktívnym centrom umeleckého tvorenia, vizuálnej, slovesnej a dramatickej praxe, ktorá by udávala potrebný tón európskej či svetovej aktuálnej tvorby a pomáhala jej naďalej rozširovať sa v širokom medzinárodnom spektre a rôznych aspek-

toch. Všetky doterajšie reálne pokusy urobiť z metropoly Moravy takéto východisko, doteraz zlyhávali na zanedbateľných aspektoch.

Preto je vítaným momentom vyhlásenie Brna o tom, že metropola Moravy začne už od júna tohto roku budovať nový festival Divadelný svet. Výzva brnianskeho Centra experimentálneho divadla iste poteší a povzbudí nielen početné divadelné, operné i výtvarné kruhy, aby prišli k činom, ktoré budú provokovať široké tvoriace a tematické povedomie, aby sa pokúsili čeliť niektorým brzdám minulosti.

Predpoklad pre túto činnosť chce pripraviť Brnianske kultúrne centrum, ktoré vzniklo z iniciatívy piatich divadiel, vrátane brnianskeho Národného divadla. To pripravilo niekoľko pokusných stretnutí s moravskými a slovenskými divadelnými scénami a tak zapojilo do svojho pokusu nielen osvedčené divadlá a ich osobité inscenácie, tak aj dramatické „učilišťa“ z Brna a Bratislavy. Zámery festivalovej rady sa rodia v brnianskom Centre experimentálneho divadla pod vedením známeho divadelníka Petra Oslzlého.

Vítaným podnetom pripravovaného Svetového festivalu scénického umenia, ktorý už zakotvil aj v plánoch zahraničných scén - Francúzska, Nemecka, Veľkej Británie, Belgicka a stredo európskych divadiel Vyšehradskej štvorky, je i príslub účasti niektorých čelných osobností z týchto krajín, napríklad anglického divadelníka Petra Brooka z Veľkej Británie, známeho inscenátora diel Williama Shakespeara. Niektorí zo zahraničných účastníkov festivalu prisľúbili tiež značnú finančnú účasť.

Jiří Vitula

Pohoda 2010

Vstupenky na 14. ročník trenčianskej Pohody, najväčšieho hudobného festivalu na Slovensku, sa predávajú zatiaľ najlepšie v histórii. Ako sa uvádza na oficiálnej stránke www.pohodafestival.sk, do 19. januára sa predalo už rekordných 7500 permanentiek.

Multikultúrne podujatie Pohoda sa aj v roku 2010 uskutoční na trenčianskom letisku. Namiesto tradičného tretieho júlového predĺženého víkendu sa však v roku 2010 bude konať o čosi skôr, konkrétne 8. - 10. júla. Kapacita 14. ročníka festivalu bola stanovená na 30-tisíc ľudí.

Permanentka na trojdňové podujatie stojí v súčasnosti 49 eur. Od 15. marca sa jej cena zvýši na 59 eur. Na mieste bude stať permanentka 69 eur.

Organizátori festivalu sa nedávno zúčastnili konferencie Eurosonic v holandskom Groningene, kde si vymenili bezpečnostné skúsenosti s organizátormi viacerých popredných festivalov v Európe. Aby v čo najväčšej miere eliminovali riziká úrazov, prijali opatrenie zákazu crowd surfing, teda plávania na rukách fanúšikov v dave.

Aj keď s týmto koncertným zvykom ešte na Pohode nikdy problém nebol, z preventívnych dôvodov bude v roku 2010 podľa vzoru iných festivalov crowd surfing na Pohode zakázaný. (si)

Info

• st. 4. - ne. 7. 2.

Výstavnisko Incheba Expo, Praha 7 - Holešovice, Průmyslový palác, národný stánok SR
HOLIDAY WORLD
19. stredo európsky veľtrh cestovného ruchu
Prezentácia Slovenska ako krajiny cestovného ruchu, propagácia regiónov a komerčných subjektov

• so. 6. a ne. 7. 2.

STRETNUTIE SO SLOVENČINOU
Čítanie, rozprávanie a súťaže o Slovensku a slovenčine pre deti a mládež
Sprievodné podujatie v rámci výstavy cestovného ruchu
Účinkujú: Viera Kučerová a Martin Matejka

• ut. 9. 2. o 18.00

Modrá sála SI, Jilská 16, Praha 1
Zlatica Zudová-Lešková: CESTY K SEBE.
Česi v odboji na Slovensku v rokoch 1939-1943
Prezentácia publikácie, ktorú vydal Historický ústav AV ČR
Host' večera: Dr. Petr Hofman
Moderuje: Vojtech Čelko

• št. 11. 2. o 20.30

Kino OKO, Františka Křížka 15, Praha 7
OSADNÉ
Premiéra dokumentárneho filmu slovenského režiséra Marka Škopa, ktorý zvíťazil v súťaži dokumentárnych filmov na 44. ročníku medzinárodného filmového festivalu v Karlových Varoch
Film o stretnutí najvyšších súčasných európskych lídrov s lokálnymi politikmi z poslednej dediny na hranici Európskej únie

• so. 13. 2. o 19.00

Top Hotel, Blažimská 1781/4, Praha 4 - Chodov
12. Národný krojový ples FoS ČR
Reprezentácia a spoločenská udalosť Folklorneho združenia ČR
Výstava Výtvarné paralely v Galérii SI od 21. 2. sa koná v rámci sprievodného programu k plesu

• so. 13. 2. o 19.30

Slovanský dom, Na Příkopě 22, Praha 1
41. SLOVENSKÝ PLES
Tradičná plesová udalosť roka
Moderuje: Daniela Šinkorová
Účinkujú: Bohemia Big Band, Ludová hudba M. Dudíka, FS Limbora, No Name a ďalší

• ne. 14. 2. 17.45-18.30 (repríza st. 17.2. 02.00-03.00)

Český rozhlas 3 - stanica Vltava
SLOVENSKÁ JAZZOVÁ SCÉNA NA VLNÁCH ČESKÉHO ROZHLASU
Prezentácia slovenskej jazzovej scény vo vysielaní Českého rozhlasu 3 - stanica Vltava
Moderuje: Aleš Benda

• po. 15. 2. o 20.00

Café Teatr Černá labuť, Na Poříčí 25, Praha 1
Stanislav Štepa: SLOVENSKOČESKÉ TANGO '2009
hra na city alebo o citovom živote futbalového rozhodcu
Retro-komédia so spevom a tancom po tridsiatich rokoch
Hrajú: Zuzana Kronerová (SK), Miroslav Zavičar (ČR), Miluše Hradská (ČR), Eva Reitererová (ČR)
Réžia: Ivan Balada (SK)

• pi. 12. 2. - ne. 21. 2.

České Budějovice
DNI SLOVENSKEJ KULTÚRY V ČESKÝCH BUDĚJOVICIACH
Tradičná prezentácia a propagácia slovenskej kultúry

• so. 20. 2. o 20.00

Obecný dom, nám. Republiky 5, Praha 1
ČESKO SLOVENSKÝ GALA VEČER
Prvý ročník spoločenského večera, ktorého cieľom je zblížiť vzájomné vzťahy oboch národov
Pod záštitou ministra zahraničných vecí SR
Miroslava Lajčáka, ministra zahraničných vecí ČR
Jana Kohouta, veľvyslanca SR v ČR Petra Brňa a primátora hl. mesta Prahy Pavla Béma

• so. 20. 2. - ne. 21. 2.

Divadlo Minor, Vodičkova 6, Praha 1
PREHLIADKA SÓLOVEJ TVORBY PRE DETI
8. ročník festivalu
Slovensko na festivale zastupuje:
20.2. o 15:00 - KC Spořilov, Hlavní 141, Praha 4
21.2. o 15:00 a 16:30 - Divadlo Minor, Vodičkova 6, Praha 1
Divadlo Piki, Pezinok:
Keď mama nie je doma
Scenár a režia: Katarína Aulitsová
Scéna, bábky, kostým: Mária Horváthová
Účinkuje: Lubomír Píktor

• do ut. 23. 2.

Galéria SI, Jilská 16, Praha 1
VÝTVARNÉ PARALELY VIII
Výber z tvorby mladých slovenských umelcov, členov Spolku výtvarníkov Slovenska
Kurátorka výstavy: Mária Horváthová
Sprievodná akcia k Národnému krojovému plesu FoS ČR

• št. 25. 2. o 18.00

Galéria SI, Jilská 16, Praha 1
LUBO GUMAN: SÚKROMNÁ ANATÓMIA
Kresba, maľba, grafika
Kurátor výstavy: Martin Knut
Výstava potrvá do 23. 3. 2010

• ne. 28. 2. o 19.30

Divadlo v Řeznické o.p.s., Řeznická 17, Praha 1
Lubo Dobrovoda: JA MALKÁČ
Pokus o náhľad do spolunažívania jednej česko-slovenskej rodiny očami päťročného chlapca koncom 60. rokov 20. storočia
Hrajú: M. Veliký, M. Zimová, P. Varga, D. Deutscha, M. Matejka
Réžia: slovenská sekcia Divadla v Dlouhé

(Zvraznené podujatia usporadúva alebo spolusporadúva Slovensko-český klub, vydavateľ Slovenských dotykov, a ČeskoSlovenská scéna)

Pred dvoma rokmi sa na južnú Moravu do Drnholca prist'ahoval nenápadný, starší čulý pán. Rýchlo upútal moju pozornosť, keď pri pomerne častých návštevách miestnej knižnice mával na bežného čitateľa trochu zvláštne požiadavky. Tie by možno mohla uspokojiť knižnica v okresnom meste. Jeho záujmy boli namierené na hlbšie poznanie českej literatúry. A tak som sa časom dozvedel, že Anton Hupka nie je len svedomitý deduško alebo učiteľ slovenského jazyka a literatúry v penzii, ale tiež autor piatich básnických zbierok. A tiež zostavil literárno-vlastivedné potulky po okrese Veľký Krtíš. Okrem toho, že učil, venoval sa ďalším kultúrnym aktivitám. A tu, v novom kraji, dnes vlastne i v novom štáte, si pripadá tak trochu ako odrezaná haluz z veľkého stromu, či ako presadený starý strom, ktorému hrozí, že sa v novom prostredí už jeho korene neuchytia. Ale ako hovorí: „... pocit užitočnosti všetko bol'ové vynahradí.“

Stretnutie so slovenským básnikom

Aké boli klukaté cesty jeho života? Anton Hupka sa svojmu povolaniu venoval takmer nepretržite. Pracoval ako učiteľ slovenského jazyka a literatúry a telesnej výchovy. Učiť začal v roku 1958 na Osemročnej strednej škole vo Veľkom Krtíši, kam nastúpil, ako bolo vtedy zvykom, na umiestenku. Po roku však už učil vo svojom rodnom kraji, v Šenkviaciach. Učiteľské povolanie prerušil v rokoch 1963 - 65, keď pracoval v bratislavskej redakcii Československej televízie ako redaktor a filmový dramaturg. Tu sa uplatnil tiež ako scenárista cestopisného seriálu *Poznávame svet*. Bol tiež autorom filmových scenárov *Zapálené srdcia* a *Zelená pre talenty*. Do školstva sa už po troch rokoch opäť vrátil. Najprv pôsobil ako učiteľ na experimentálnej ZDŠ v Bratislave a po augustových udalostiach sa v roku 1968 presťahoval s rodinou do rodného kraja svojej manželky, na juh stredného Slovenska, do Veľkého Krtíša, kde v roku 1958 začínal učiť. Do roku 1974 tu pôsobil ako riaditeľ Okresného osvetového strediska a od roku 1975 opäť ako učiteľ na niekoľkých školách v okrese Veľký Krtíš.

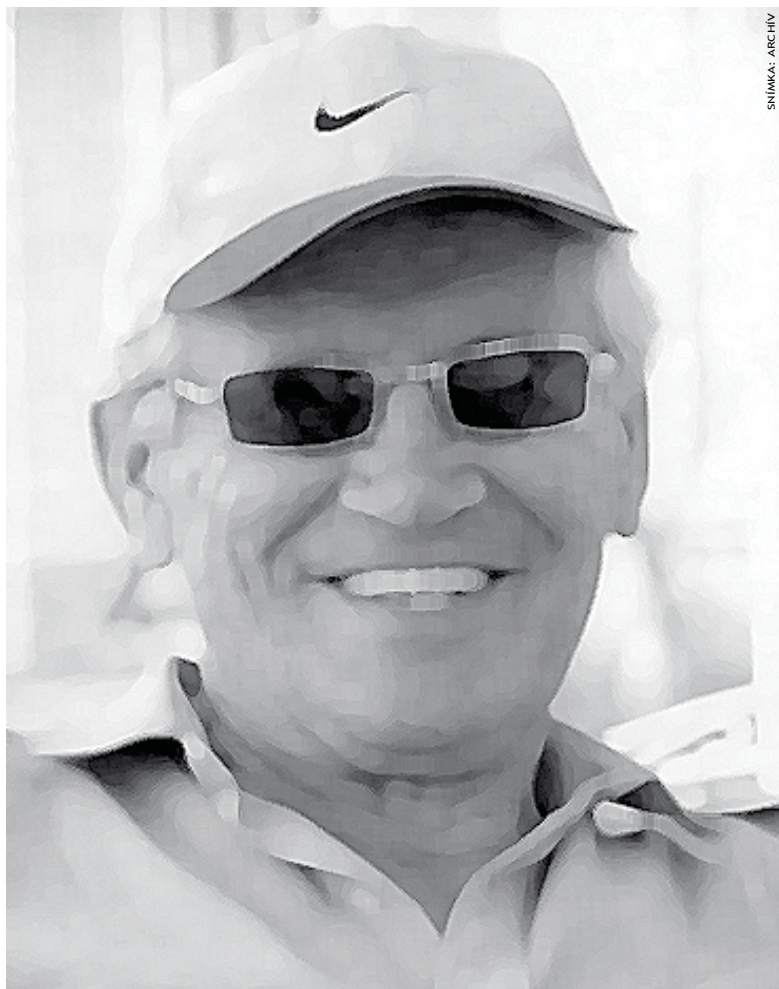
Po roku 1989 nastáva v živote Antona Hupku nová životná etapa. V rokoch 1991 - 94 odovzdáva svoje skúsenosti na vzdelávacích akciách pre učiteľov, ktoré pripravoval ako vedúci Metodického oddelenia Školskej správy vo Veľkom Krtíši. V rokoch 1994 - 95 bol jej riaditeľom. V roku 1995 sa vrátil na svoje posledné učiteľské pôsobisko na ZŠ Bušince, kde pracoval až do odchodu na dôchodok v roku 2000. Bol spoluzakladateľom folklórneho súboru Krtíšan a jeho zásluhou sa z festivalu populárnej piesne Zlatý erb Modrého Kameňa, z pôvodného regionálneho súťaženia, stala akcia celoslovenského významu. Patrí medzi zakladateľov Spoločnosti A. H. Škultétyho vo Veľkom Krtíši. Na všetkých svojich učiteľských pôsobiskách bol aktívnym organizátorom kultúrneho diania. Viedol literárne krúžky mladých autorov poézie, prózy a publicistiky, viedol vydávanie žiackych a študentských časopisov, napríklad *Zelená ratolesť*, *Zelená pre talenty* a iné.

„Tým, ktorým moje meno nič nehovorí, sa pokúsím predstaviť. Pochádzam zo Svätého Jura, malebného mestečka pod Malými Karpatmi, ktoré, keď Pán Boh krásu rozdával, veľmi bohato obdaroval. Každému človeku je jeho rodisko tým najmilším miestom na svete, alebo aspoň by malo byť. Pre mňa je. Dalo mi mojich najdrahších - rodičov, súrodencov a všetko, čím potrebuje človek nasýtiť srdce. Je mojou nevyčerateľnou studnicou, ku ktorej sa rád vraciam, keď ma prepadne túžba po domove. A smutno mi je často. Tiež môj domov, ako domovy ostatných, sa má čím chváliť. Ku chvále okrem jeho krásy patrí pracovitost' jeho ľudí, ... s rukami po lakte zaborenými do kvasu chleba dýcha do ohníkov pod kríkmí viníc, do brázd sype ohne počatia... a opojnosť' vínného moku, ktorá šíri chválu jeho stráni do celého sveta'. Čaruje, kúzli vo všetkých ročných obdobiach, ale najpôsobivejší je na jar, keď kvitnú broskyne, agáty, orgovány. V lete je ako rosnička a na jeseň hrá všetkými farbami žltozeleného ohňa. Domov som sa vrátil tiež vo svojej prvej básnickej zbierke *Dráždenie mlčania* cyklom básní *Návraty*.

Na svet som prišiel šiesteho februára 1937, ako sa v Jure hovorilo - keď sa hnoj vyvážal. Patrím k tým Hupkovcom, ktorí okrem toho, že boli známi ako murári a vinári, vlievali čerstvú krv do miestneho ochotníckeho divadla. Vedenie tohoto súboru sa dostalo na pomerne dlhý čas do rúk nášmu otcovi a do ochotníckej

nia vtiahol i nás, deti. V roku 1947 sme sa presťahovali do Dunajskej Stredy. Tu, od štvrtej triedy, a najmä zásluhou aktívnej pani učiteľky Vítkovej, ochotnícke divadlo pohltilo i mňa. Musím sa priznať, že táto aktivita mi dala veľmi veľa, výrazne sa na mne pozitívne podpísala, dokonca som koketoval s možnosťou ísť študovať herectvo. Človek mieni, život mení. Nakoniec z toho zišlo a odišiel som študovať na Vysokú školu pedagogickú slovenský jazyk a telocvik. Tento rok bol pre mňa v mnohom prelomový. Všetko mal na svedomí, v dobrom slova zmysle, môj brat, ktorého prvé literárne výtvory uverejnili v detskom časopise *Priateľ dietok*. Z tejto udalosti sme boli doma všetci nadšení. A už ma neopustila túžba, aby som aj ja niečím podobným urobil radosť druhým.

K tejto záslužnej aktivite priviedol brata učiteľ Janek, na

SNÍMKA: ARCHIV

ktorého som mal v škole šťastie aj ja. Zapálil v nás iskričky tvorivosti a jeho plamienky rozduchal ďalší učiteľ, neskorší univerzitný profesor Ondruš, s ktorým som mal tú česť stretnúť sa v rokoch môjho vysokoškolského štúdia. Brat bol naozaj náruživým čitateľom a jemu ďakujem, že som sa cez neho dostal k čítaniu i ja. A tak postupne rástla moja túžba po vlastnej tvorbe. Je samozrejmé, že brat bol mojím prvým kritikom, a ako to u súrodencov býva, nie príliš zhovievavým.

Štúdium na vysokej škole a pobyt v Bratislave dali môjmu životu ďalší rozmer. Aktívne som sa zapojil do kultúrneho diania v škole. Pracoval som v literárnom krúžku, ktorého garantom bol profesor Gregorec. Na stretnutiach sme čítali a posudzovali svoje práce. Vo voľnom čase, vďaka rôznym permanentkám a abonentkám, som mal možnosť pomerne často navštevovať divadelné predstavenia, koncerty, opery a výstavy. V rokoch štúdia našej generácie bolo nepísaným pravidlom, že my, študujúci literárnu vedu, sme sa na seminároch vzájomne informovali o svojich dojmoch, pocitoch a úvahách z návštev týchto kultúrnych podujatí.

Nemôžem nespomenúť svoj každodenný chlebiček - svoje celoživotné povolanie učiteľa, ktorému som sa venoval plných štyridsaťštyri rokov. Keď ani mne ako žiakovi, či študentovi nebolo odoprené niečo dokázať, bol som rád, keď odo mňa tiež niekto niečo chcel, a tak som to v plnej miere doprial i svojim žiakom a študentom.“

Výstižne o ňom v tejto súvislosti hovorí jeho kolega Milan Urbanovský zo Šenkvic pri príležitosti jeho šesťdesiatin v rubrike „Kto je kto“ v Slovenských národných novinách (34/1997): „Na učiteľských miestach, kde pôsobil, zanechal výrazné rysy svojej osobnosti: náročnosť na seba, náročnosť na tých, ktorých má učiť a vychovávať. A zásadovosť - nič neponechať náhode, všetko doviest' do konca. Tak som ho vnímal od prvého stretnutia v Šenkviaciach. Zaujímavá a pritažlivá bola jeho práca so žiakmi v literárnych krúžkoch mladých autorov slovesnej tvorby. Túto prácu a skúsenosti zúročil v publikácii *O práci v literárnom krúžku*.“

„Vďaka svojej milovanej manželke som na svetlo Božie vyšiel so svojou poéziou, ktorá akosi dlho, i na môj vkus, odpočívala v šuplíku, i keď som sa z času na čas s ňou prebúdzal, rozprával sa s ňou, dohovárал jej, tešil sa s ňou i plakal nad ňou, skrátka, dráždila ma ako verná milenka. O jej pravom mlčaní budem mlčať i ja. V roku 2002 sme mali krst hned' dvoch zbierok. Prvá bola pomenovaná *Dráždenie mlčania* a druhá *Portugalské impresie*. V ďalších rokoch vyšli ešte tri zbierky básní, na vydanie mám pripravené ďalšie. V roku 2005 vyšli *Literárnovlastivedné rozhľady po veľkokrtišskom regióne* vydané Spoločnosťou A. H. Škultétyho.

Hned' na úvod sa vynorila otázka: Čo vyjadruje moja poézia? Ide mi predovšetkým o umeleckú interpretáciu svojich pocitov, postojov k človeku, k ľuďom, k rodnému kraju, k prírode, prelí-

SI AKÁSI PODOZRIVO TICHÁ

Vždy, keď hovoríme v minulom čase,
si akási podozrivo tichá.
Ver mi, ťažko sa samému v sebe sníva.
Slepci už išli dávno spať
a ty len premýšľáš,
kto sa bude za živých kajať,
za mŕtvych prosiť
a kto bude odpúšťať?
Neuveríš,
koľko tichých oslovení
sme v láske premlčali,
koľko ostalo neopelených bozkov,
koľko úsmevu sa nám niekde stratilo.
Vždy, keď hovoríme v minulom čase,
si akási podozrivo tichá.
Zostávaš málinko naklonená,
akoby sa ti po ľavom ramene
sklzála blúzka
a ja som uveril ohňu
v krvácajúcej piesni.
Vždy, keď hovoríme v minulom čase,
si akási podozrivo tichá...

POZRI UŽ DEŇ ODTEKÁ...

Ubúda svetla,
pod krídlom vtáka
zlatý tieň,
jednoducho telo duše,
diaľka láka,
ale nie je to vždy
také jednoduché
omrvinky času zbierať,
plné teba,
posledné teplá zvierat,
opäť sa mi s tebou sníva,
hriechy snímam z kríža,
tie poloslepé šerá.
Pozri už deň odteká,
rozvodnená rieka,
nedočakavé vlnenie lona.

Ako si často sa vyhýbame vášni.
Tak zažni si ma,
pribi na kríž!

A zrazu otvoria sa dvere,
cesta k tebe,
no breh je ešte stále klamlivo milý
a mňa, kedysi plného mora,
už zalieva tvoj prílív.

NEŽ ODÍDEŠ...

Než odídeš, podpíš sa,
ale nie na kôru stromu,
to robia milenci,
ani nie na stenu,
to robia deti,
ale ani nie na riekku
svojim tieňom,
to robia zúfalci.

Než odídeš, podpíš sa,
aby som ťa mohol čítať,
ako čítame pradávne more
na tvárach skál,
ako niečo čo odišlo
a zanechalo po sebe
dušu...

na sa v nej i filozofia o zmysle života. Nájdem v nej i lásku nielen v zmysle splynutia, ale tiež v tom zmysle, že láska je predovšetkým odovzdaním, teda v zmysle naplnenia miery ľudskosti v človeku. Sú to úprimné spovede duše.

A čím je pre mňa poézia? Považujem ju za jednu z príležitostí zaujať aktívny prístup k životu, k svetu. V istom slova zmysle, v súvislosti s ňou môžeme hovoriť o akejsi obrannej aktivite. Dotváram si tak zmyslupnosť svojho života, svojej existencie. Preto poéziu považujem za niečo úplne prirodzené ako je každodenný kolobeh života, dráždi ma, burcuje, ale tiež hladká a vedie ju k prostej ľudskej potrebe - prehovárať do duše človeka.

Prečo sa básnik spisovateľ chytá pera, prečo píše, čo chce svojou tvorbou dosiahnuť, aký zmysel má rozmnožovanie duchovných? Jedna z odpovedí je na prvý pohľad jednoduchá: človek chce po sebe niečo zanechať, chce sa zvečniť, podlieha potrebe vytvárať podobu života k obrazu svojmu, svojich vzíi, byť spolutvorcom tohto sveta. Je v tom i kus vášne, ktorá nabáda súčasného tvorcu strážiť plameň, ktorý zapálili už iní pred ním. Človek je teda tvorcom. Túto jeho činnosť môžeme podrobiť najrôznejším rozmanitým rozborom, hodnoteniam, vyvodzovať z nich mnohohznačné závery a hľadať v nich ďalšie nové východiská. Napríklad aj k otázke, na ktorú nebude nikdy ľahké odpovedať: Prečo tvorí? Prečo píše verše? A tiež sa v myslí ozývajú ďalšie pochybnosti: Pre koho tvorí? Aký je vzťah k príjemcom jeho diela? A už sme pri pravde života. Tou je skutočnosť, ktorej sa nedá vyhnúť, z nej vyplývajú potreby užitočnosti. Myslím si, že tieto otázky by mali byť pre tvorcov prvotné.

Jedným z predpokladov užitočnosti je sústavné stretávanie samého so sebou, spovedanie vlastnej duše, vlastného svedomia. Človek myslí a cíti, človek prežíva, padá, vstáva, podlieha času i zmenám u neho samého. Z protikladov svojho bytia vyberá to, čo robí jeho život i život okolo neho lepším a krajším. Poznáva. A prirodzene i rozdáva. Dá sa to vyjadriť, že hľadá chuť k životu, chuť skutočnosti. Čím je vlastne básnikovi skutočnosť? Ako veľmi ju potrebuje? Potrebuje ju vôbec? Musí ju zobrazovať? Do akej miery? Ako sa podobá básnikova skutočnosť tej pravde, ktorú tak všetci vebelia? Majú naozaj všetci básnici svoju pravdu? Kde ju vzali? Akým právom? Prečo chcú čitateľa, diváka i poslucháča od básnikov, maliarov, sochárov, alebo hercov, prečo chcú od nich, aby tá ich pravda bola podobná tej, ktorú poznajú oni? Alebo po ktorej túžia? Ktorú hľadajú?“

Na záver Anton Hupka k súčasnému pobytu v Drnholci povedal, že ho mierne zvlnená krajina, s výraznou dominantou Pálavy a stále krásnou prírodou, dobrosrdečnými, láskavými a úprimnými ľuďmi, oslovila a jemu i členom jeho rodiny sa na juhu Moravy veľmi páči.

Pýtal sa a zaznamenal Jiří Janeček, Drnholec

Paganini zo Slatiny

Minulý rok by sa bol dožil osemdesiatky výnimočný husľový interpret, sólista a dlhoročný koncertný majster Slovenského ľudového umeleckého kolektívu, Rinaldo Oláh.

Tento fenomenálny hudobník, označovaný ako Paganini zo Slatiny, uzrel svetlo sveta 13. januára 1929 vo Zvolenskej Slatine na stredoslovenskom Podpoľaní. Hovorí sa, že keď bola Rinaldova matka v pokročilom stupni tehotenstva, objavil sa v ich dverách žobrák. Chudobná rómska žena mu dala najesť posledné, čo v dome zostalo. On jej pri odchode blahorečil a povedal: „Porodíš syna za veľkej búrky. Stane sa z neho slávny hudobník, ale musíš mu dať meno Rinaldo.“

Rinaldova profesionálna dráha sa začala už v útlom veku. Hrať na husliach sa učil od svojho otca, ľudového muzikanta. Už ako štvorročný hral doma vo Zvolenskej Slatine a ako desaťročný zázračné dieťa koncertoval v Národnom dome v Banskej Bystrici.

Absolvoval hudobnú školu vo Zvolene a potom pôsobil vo Vojenskom umeleckom súbore. V roku 1949 sa zúčastnil na zakladaní SĽUKu (Slovenského ľudového umeleckého kolektívu). Toto prvé profesionálne folklórne teleso na Slovensku sa dodnes zaoberá interpretáciou slovenského folklóru a jeho popularizáciou doma i v zahraničí. O vzniku SĽUKu bol nakrútený známy folklórny film *Rodná zem*, v ktorom môžeme Rinalda Oláha vidieť ako sotva dvadsaťročného mladíka, ako suverénne stojí pred svojou *Ľudovou hudbou* a vedie ju ako primáš. V súbore pôsobil tridsaťtri rokov a precestoval s ním desiatky krajín sveta. Absolvoval tiež štipendijný pobyt na pražskom konzervatóriu, a dokonca dostal ponuku, aby pokračoval v štúdiu u Davida Oistracha v Moskve. Neprijal ju. Profesor Karel Plicka a ďalšie významné osobnosti z oblasti kultúry sa ho snažili smerovať do vážnej hudby, avšak Rinaldo, ktorý hrával skladby od J. S. Bacha cez P. Sarasateho a N. Paganiniho až po modernú tanečnú hudbu, bol svojimi koreňmi príliš spútaný s rodným krajom a jeho živou ľudovou kultúrou, než aby sa venoval žánru klasickej hudby naplno. Srdce ho ťahalo k prostote výrazu a štýlovej čistote, akou sa hudobne vyjadrovali ľudoví muzikanti na Podpoľaní. Veľkým vzorom v tomto smere bol pre Rinalda jeho otec a veľký vplyv na neho mal pravdepodobne aj iný vynikajúci rómsky huslista, tiež rodák zo Zvolenskej Slatiny, Ján Berky-Dušík.

Svojimi snahami o úpravy ľudových piesní nadviazal Rinaldo Oláh na tradíciu primášov - skladateľov z 19. storočia. Jednou z jeho najznámejších úprav sú variácie na ľudovú pieseň *Borovka*,

ktorú počúval ako dieťa od svojej matky. Ďalšia skladba tohoto druhu s názvom *Na Myjave* vznikla v čase Rinaldovho pôsobenia vo Vojenskom umeleckom súbore a odniesol si za ňu titul laureáta z festivalu mládeže v Bukurešti. Rád hrával i legendárnu skladbu *Švihrovská*, ktorej autorkou je údajne slávna rómska primáška Cinka Panna, a ktorú tiež s obľubou a veľkým úspechom hrával i bard slovenského národného obrodzenia, veľký rómsky primáš Jozef Piťo. Akýmsi vrcholom tvorby Rinalda Oláha ako autora i interpreta v oblasti inštrumentálnej štylizácie folklóru je prednesová skladba *Rodná dedina*. Rinaldo bol päť rokov spolupracovníkom Československého rozhlasu Bratislava a jeho spôsob husľovej hry, vyznačujúci sa, podľa znalcov, brilantnou technikou a osobitou invenciou, môžeme obdivovať i z niekoľkých dobových gramofónových platní. V roku 1972 o ňom natočil film režisér Jozef Zachar s názvom *Rinaldo Oláh* a po dvadsiatich ôsmich rokoch, v roku 2000, vznikol ďalší biografický film s názvom *Paganini zo Slatiny*.

Vrávi sa, že pri jednom zájazde SĽUKu do Prahy sa Rinaldovi Oláhovi dostalo uznania od Leonida Kogana, husľového virtuóza svetového mena. Kogan, ktorý vtedy vystupoval na festivale Pražská jar, išiel okolo pánskej toalety, keď tu zrazu začul, ako sa odtiaľ tiahnu úžasné tóny. Okúzlený postával pred záchodom, nedokázal sa odtrhnúť od zvuku huslí, ale ostych mu bránil, aby vošiel dovnútra a neznámeho vyrušil. Pýtal sa okoloidúcich, či nevedia, kto to tam tak krásne hrá a čo sú to za skladby. Dostal odpoveď, že to je Rinaldo Oláh a len trochu sa rozcvičuje.

Rinaldo ovládal hru na niekoľkých nástrojoch, okrem huslí hral i na viole, kontrabase a gitare. Veľmi rád hrával Paganiniho *Capriccia* a ich technickú stránku dokázal uplatniť i vo svojich početných variáciách na ľudové piesne alebo v ich štylistických úpravách.

V jeho osobe predtroma rokmi (zomrel 4. 6. 2006) neodišiel len husľový virtuóz, ale i otec štyroch detí, starý otec štyroch vnukov a prastarý otec piatich pravnukov. Smutné je, že v posledných rokoch, keď mal veľké zdravotné problémy, sa musel potýkať i s chudobou. Hoci je to proti rómskej tradícii, bol pochovaný spoločne s ostatnými. Ešte smutnejšie

je, že si médiá jeho odchod takmer nevšimli, a že umelcovi, ktorý bol v roku 2000 ocenený Cenou ministra kultúry SR, nepreukázal slovenský štát poctu, ktorá by mu oficiálne prináležala.

V den pohrebu bol teplý, slnečný deň. Pri vchode do bratislavského krematória postáva asi šesťdesiatka pozostalých a smútočných hostí. Úderom štvrtej hodiny vchádzajú do obradnej siene, najbližší príbuzní si sadajú do prvej lavice, ostatní za nimi, časť zhromaždených stojí. Za obrovským skleneným oknom namiesto múra obnažená zeleň parku - stromy, kriky a tráva - láskaná slnečnými lúčmi a vánkom, akoby patrili inému svetu, kam už nemáme prístup. Pred nami katafalk ovenčený ružami a pri jeho rohoch štyria rokokoví gavalieri, mladí muži oblečení do aksamitu, so širokými opaskami, naberanými rukávmi a klobúkmi, vrhajúci do očí tieň hlboké noci. Majster Rinaldo Oláh, s letným náznakom úsmevu, na nás hľadí z portrétu na maliarskom stojane vľavo od čestnej stráže. Napravo pri stene komorné kvarteto, za nami rómska cimbalová muzika. Smútočný obrad sa začal, rečníci hovoria, v pauzách hrá kvarteto... „Slovenská kultúra je právom hrdá...“ „V pamäti nášho národa zostane na veky...“ „Slovenská kultúra utrpela stratu vo vzácnom človeku, ktorý bol národovcom a pre Slovákov veľa urobil...“ O rómskych koreňoch Rinalda Oláha ani zmienka. Obrad sa chýli ku koncu. Do chrbta nám zadulo halgató ako obrovská lastúra plná meniacich sa tónov a naša nás hore, za Rinaldom...

Zbyněk Andrš

VYSIELANIE PRE SLOVÁKOV ŽIJÚCICH V ČR		
		ČESKÝ ROZHLAS
ČRO 1 - RADIOŽURNÁL	utorok	20.05 - 21.00
ČRO 6/RSE	streda	19.15 - 19.30
Regina Praha	pondelok, streda	19.45 - 20.00
Ústí nad Labem	pondelok, streda	18.45 - 19.00
Plzeň	pondelok, streda piatok	19.45 - 20.00 19.30 - 20.00
České Budějovice	pondelok, streda	19.45 - 20.00
Hradec Králové	pondelok, streda	19.45 - 20.00
Ostrava	pondelok, streda	19.45 - 20.00
Brno	pondelok, streda	19.45 - 20.00
Olomouc	pondelok, streda	19.45 - 20.00
Sever	pondelok, streda	19.45 - 20.00
Vysočina	pondelok, streda	19.45 - 20.00

Či je to už mystická náhoda zoskupenia číslíc, či nie, ale presne 535 rokov po tom, čo niekdajší dvorný hvezdár uhorského kráľa Mateja Korvína, zvaný Johannes Müller, no známy skôr svojím humanistickým vedeckým pomenovaním Regiomontanus, teda 535 rokov po tom, čo tento preslávený renesančný matematik zostavil v roku 1474 prvý vedecky redigovaný kalendár, v maďarskej Békešskej Čabe sa v polovici novembra 2009 zišli vydavatelia, redaktori a odborníci, ktorí na prahu tretieho tisícročia majú dačo dočinenia so slovenskými kalendármi vo svete. Avšak skôr, než by sme si túto zďaleka nie bezvýznamnú poradu znovu pripomenuli, načrtime trochu do histórie kalendárov - ved' aj ich samotným poslaním je učiť a zabávať svojich čitateľov.

Rodí sa Svetový kalendár Slovákov

Teda už vo svojej dobe preslávený matematik a hvezdár Regiomontanus, ktorý v roku 1471 opúšťa kráľovský dvor Mateja, ešte v tom istom roku založil v nemeckom Norimbergu jednu z prvých hvezdární v Európe. V tých časoch aj geniálny vynález Johanna Gutenberga, kníhtlač sadzbou písmen, je v podstate iba tridsaťročnou novinkou. Náš humanistický vzdelaný hvezdár sa, samozrejme, tiež chopí tejto epochálnej možnosti a pomocou svojho zámožného patróna založí kníhtlačiareň na vydávanie diel antických vedcov, ako aj najvýznamnejších rovesníkov: hvezdárov a matematikov. Akoby mimochodom v tejto tlačiarňi v roku 1474 uzrie svetlo sveta jeho už spomínaný, prvý vedome a vedecky redigovaný kalendár, ktorý sa vyznačoval hlavne užitočnými radami, týkajúcimi sa zdravia. Asi nie náhodou ho po roku pápež Sixtus IV. vymenoval za biskupa v Regensburgu a poveril ho prípravami čoraz naliehavejšej reformy kalendára - teda kalendára v užšom slova zmysle: presného výpočtu hodín, dní a mesiacov v roku. Ved' vtedy už výrazne pociťovali čoraz väčší rozdiel medzi vlastnými záznamami a púťou Slnka po oblohe. Regiomontanus kvôli svojej náhlej smrti v roku 1476, keď mal iba 40 rokov, pápežom objednanú reformu kalendára vykonať nemohol. Došlo k tomu až o storočie neskôr, počas pôsobenia pápeža Gregora XIII. v roku 1582. Podľa neho je pomenovaný aj náš súčasný reformovaný gregoriánsky kalendár, avšak to sa už nezachovalo, ktorý hvezdár či matematik ho vlastne zostavil.

Dost' na tom, že náš Regiomontanus vytvoril v druhej polovici 15. storočia, na úsvite Gutenbergovej galaxie taký tlačený knižný žánr, jednoducho povedané kalendár, ktorý sa udržal a drží sa už vyše polovice tisícročia. Celé generácie neskorších kníhtlačiarov takpovediac prežili vďaka týmto ročenkám, predávaných na jarmokoch. V Uhorsku boli obzvlášť obľúbené levočské, košické, komárňanské, debrecínske a ostrihomské kalendáre, ale zo 16. - 17. storočia - ako sa uvádza v Maďarskom veľkom lexikóne - je v Uhorsku známych vyše 300 kalendárov. Boli to najvyhladávannejšie „ľudové“ knihy svojho času, ktoré slúžili po celý rok a do ktorých aj

odberatelia zapisovali svoje dôležité rodinné záznamy. Slúžili teda z viacerých hľadísk po celý rok. To bol asi dôvod, prečo knižné kalendáre pretrvali až dodnes. Niektoré po stáročia, ale aj Náš kalendár - ročenka Slovákov v Maďarsku - už 60 rokov!

A teraz sa vráťme k porade o slovenských krajan-ských kalendároch v Békešskej Čabe, ktorú sme si na úvod pripomenuli. V kruhoch Slovákov dobre známa odborníčka, spolupracovníčka bratislavského Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí Ľubica Bartalská, vo svojom referáte citovala slová priekopníka slovenského novinárstva v Amerike Jána A. Wagnera z roku 1912, ktorý v tamojšom, dodnes vychádzajúcom slovenskom Národnom kalendári výstižne napísal: „Kalendár je najrozšírenejšou knihou, ale aj najpotrebnejšou. Celý náš život plynie v čase. Kalendár meria čas, alebo označuje v ňom isté míľniky, ktoré nám poskytujú možnosti v tom behu času sa trochu zastaviť.“

Bolo to tak, je to tak a pravdepodobne - ved' nemôžeme vedieť, kedy sa Regiomontanova galaxia skončí - určitý čas to ešte iste zostane.

Kalendár meria a bude merať čas. Aj náš kalendár je akousi esenciou udalostí roka, predovšetkým svojou obrazovou časťou, teda foto-správami Ľudo-

vých novín a ich tvorivého kolektívu. Je dokumentom o činnosti Celoštátnej slovenskej samosprávy a jej 10 inštitúcií, o aktivitách 6 teritoriálnych a 116 miestnych slovenských samospráv, o akciách asi 30 slovenských registrovaných občianskych organizácií a o nespočetných miestnych občianskych, školských a mládežníckych iniciatívach. Vráťane, samozrejme, našej opätovnej veľkej „skúšky dospelosti“ začiatkom októbra roku 2010, teda nových volieb do miestnych slovenských menšinových samospráv.

Sú to úlohy, na ktorých sústavne pracujeme a budeme pracovať na rôznych fórach a úrovniach nášho života, a ktoré sa budú odrážať i v našich médiách - vrátane Nášho kalendára.

A možno, že o nich nebude písať už len náš kalendár. V súčasnosti vychádza vo svete - mimo Slovenska - šesť slovenských kalendárov. Dva v Maďarsku - Náš kalendár a Čabiansky kalendár, dva v Srbsku - v Báčskom Petrovci a v Starej Pazove, ďalej v ukrajinskom Užhorode a v americkom Pittsburgu. Na spomínanej porade zostavovateľov slovenských krajan-ských kalendárov a odborníkov zo Slovenska v Dome slovenskej kultúry v Békešskej Čabe sa účastníci dohodli na tom, že na rok 2011 vydajú spoločne Svetový kalendár Slovákov. Spoločný kalendár Slovákov vo svete. Takéto niečo tu ešte nebolo! A sotva to doposiaľ napadlo iným menšinovým komunitám vo svete. My, Slováci, sa o to teraz pokúsime!

Som presvedčený o tom, že keby sa tvorca prvého renesančného kalendára z 15. storočia, slávny Regiomontanus, o tejto našej snahe dopočul, tak by si asi s uznaním poznamenal, že hranicou našich predstáv je iba hviezdna obloha.

Ján Fuzík

(autor je predseda
Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku)

Pekný zážitok získa návštevník z prehliadky Slovanského múzea A. S. Puškina v Brodzanoch. Blížšie o ňom hovoríme s riaditeľkou tejto ojedinelej kultúrnej inštitúcie Mgr. Helenou Filipovou.

Čo podnietilo zrod múzea?

Naším zriaďovateľom bola Matica slovenská, ktorú gesciou poverilo ministerstvo kultúry. Podnet prišiel od starších pánov - emigrantov, ktorí sa dostali do Čiech a na Slovensko, lebo by ich doma boli vystriedali. Bola to ruská aristokracia, vzdelanci, ktorí nemohli vydržať blížiacu sa pohromu. Nový domov hľadali najmä u slovanských národov. Títo vzdelanci, žijúci v Bratislave, upozornili ministerstvo na malú obec Brodzany, medzi Topolčanmi a Partizánskym, že v kaštieli žila príbuzná A. S. Puškina. V roku 1979, teda pred 30 rokmi, bolo zriadené Literárne múzeum A. S. Puškina. V roku 2000 prijatím Knižničného zákona už boli martinské inštitúcie rozdelené na Maticu slovenskú a Slovenskú národnú knižnicu. Naše múzeum pod názvom Slovanské múzeum A. S. Puškina sa dostalo pod správu Slovenskej národnej knižnice so Slovenským národným literárnym múzeom v Martine. Pravdu povediac, mňa to veľmi teší, lebo Matica slovenská nástupom predsedu J. Markuša nebola k nám vôbec štedrá, aj keď s mnohými osobnosťami spolupracujem. Ved' v múzeu som vyše 20 rokov. Môj predchodca skúmal, prečo nás premenovali, lebo pomenovanie Literárne múzeum Alexandra Sergejeviča Puškina oveľa lepšie vystihovalo náplň múzea, aj keď sa návštevníci oveľa viac tešia rodinným salónom Friesenhofovcov a Oldenburgovcov. Žiaľ, príčiny premenovania sa slovanské múzeum nikdy nedozvedelo. Múzeum vzniklo za totality. Do popredia sa dávali len ruské mená. Majiteľ - diplomat z viedenského dvora - sa spomína len okrajovo. Pravdou je, že tu vyše 40 rokov žila švagriná A. S. Puškina Alexandra Gončarovová, ako jeho druhá manželka. Puškin v Brodzanoch nikdy nebol, lebo počas jeho života vlastníkami brodzianskeho kaštiela boli Kvaššayovci. Diplomát Gustáv Friesenhof prišiel do Brodzian s prvou manželkou

Brodzianska rarita

a štvorročným Gregorom v roku 1844, Puškin zomrel v roku 1837. Neskôr, keď sa urovnali rodinné vzťahy najmä medzi sestrami, Brodzany navštevovali Puškinove deti, manželka Natália, druhýkrát vydatá, jej manžel, generál Lenskej a ich dcéry. Unikátne sú záznamy telesnej výšky na vežároch hudobného salóna, Puškinových detí, manželky Natálie, ich dcér a mnohých iných.

Aké je členenie expozície?

Expozícia má literárnu časť: obdobie od Veľkej Moravy po realizmus. Ďalej je tu miestnosť na spôsob posluchárne, venovaná A. S. Puškinovi, a rodinné salóny rodiny Friesenhofovcov a Oldenburgovcov.

Ktoré z exponátov považujete za najzaujímavejšie?

Zaujímavých exponátov je veľa. Vďaka nadriadenej Slovenskej národnej knižnici dostávame financie na zakúpenie najmä pôvodného, ale aj dobového nábytku. Veľkú radosť máme z obrazov, ktoré maľovala dcéra Natália z druhého manželstva diplomata a Alexandry. Maliarstvo študovala v Mníchove. Vydala sa za Elimara, vojvodu z Oldenburgu. Už niekoľko rokov oslovujem ľudí najmä z obce a blízkeho okolia, o ktorých viem, že majú obrazy. Mnohí k nim prišli i napriek rozkrádaniu čestne. Ja som osobne poznala vďaka mojim rodičom a babičke spoločničku pani Natálie, Annu Bergerovú, prezývanú Anuška, ktorá v smutných 50. rokoch opatrovala po svojej panej najmä obrazy a darovala ich do známych rodín. Tu ich opatrovali a na moju prosbu ich odpredávajú. Nie sú to obrovské sumy, ale pomôžu si oni a múzeu tak rastie hodnota. Pomaly, veľmi pracne sa exponáty dostávajú tam, kam patria. Veľa sa ich nevráti, bývalí súdruhovia vedeli, čo odvážajú z Brodzian. Najviac mi je ľúto za tisíckami kníh s exhibíriami Natálie, písané švabachom. Tie, podľa svedkov, prikázali nakladať vidlami a spáliť. Podľa nich „páchli šlachtou“. Zachráni-

lo sa 96 kusov. Máme ich v expozícii, ale sú majetkom Červeného Kameňa.

Aké sú ohlasy návštevníkov?

Sú iné, ako kedysi. Po otvorení múzea sa sem chodilo povinne. Po revolúcii sa otvorili brány pre takých hostí, ako je jeden z dvoch žijúcich potomkov v Rakúsku, prof. Christian Welsburg, vždy nadšený, ako sa o kaštieľ staráme. Bol u nás aj príbuzný Oldenburgovcov, gróf Fridrich Halzfeld z Kolína. Poskytol nám nezištne úžasné informácie o majiteľoch, ktoré nikdy neboli a nesmeli byť publikované. Návštevníci, najviac z blízkeho okolia, ktorých sem privedú príbuzní, alebo článok v novinách, rozhovor v rozhlase, či niekedy zvedavosť, sú milo prekvapení. Často aj nad tým, čo všetko tu máme. Návštevník láka aj krásny, vyše sedemhektárový park - chránený areál so vzácnymi drevinami. Pýchou sú 300-ročné platan, borovice, čierny orech. Prírubli ľaliovník, ginkgor a ambrovník. Súčasťou kaštiela je neorenesančná budova, takzvaná Friesenhofova knižnica, kde sa dnes usporadúvajú koncerty, prednášky, odborné semináre, umelecký prednes, literárno-umelecké súťaže žiakov, besedy so spisovateľmi a iné podujatia. Tam sme mali aj veľkú slávnosť k 30. výročiu vzniku múzea. Máme výbornú spoluprácu so základnými a strednými školami z celého regiónu i s nitrianskou a trnavskou univerzitou.

V peknom počasí návštevníci radi vychádzajú na kopec zvaný Hôrka, kde je kaplnka s rodinnou hrobkou Friesenhofovcov a Oldenburgovcov.

A plány do budúcnosti?

Úspešne ukončiť boj o financie na opravu šindľovej strechy, odstránenie vlhkosti múrov a novú literárnu časť expozície.

Anna Papiežová

Bystrické roky

Alexander Matuška sa celý život hlásil k tomuto mestu, miloval ho, často sa sem vracal a pripomínal ho. Pred 100 rokmi - 26. februára 1910 - sa narodil v neďalekej Vlkanovej, od roku 1916 chodil do mesta aj do škôl a ako dvanásťročný sa sem s rodičmi presťahoval; na Školskú ulicu (dnes Komenského), čo tiež prezrádza pamätná tabuľa na dome, ktorý patrí akejsi firme. Text na pamätnej tabuli, našťastie, zostal - i niekoľko živých spomienok na človeka, ktorý často brojil proti „skaze“...

Alexander Matuška, literárny vedec s titulom národný umelec, sa neraz, osobne či neosobne, pri rôznych príležitostiach, vyznal zo svojho vzťahu k Banskej Bystrici. Urobil to iste nielen pre silné citové puto k matke, ktorá tu žila, ku gymnáziu, v ktorom študoval i vyučoval, kvôli priateľom, s ktorými rád diskutoval. Viedla ho k tomu i pokroková história mesta a najmä slávne dni Slovenského národného povstania, ktoré, tu, v meste pod Urpínom, priamo prežival a aktívne mu svojím ostrým perom pomáhal.

Mám ho dodnes pred očami. Lavá noha v sadre, drevená klasická palica, žiadna barla. Tak prišiel Alexander Matuška na stretnutie autorov literatúry - mladých i starých - (ved' pamätám sa na Joža Mokoša, Mikiho Kováča, ale aj na Dominika Tatarku, či z iného súdka Jána Pavlíka-Gajdošika) - do bankskobystrického vtedajšieho závodného klubu Slovenky. Bolo to na jeseň roku 1963 a ja som sa vypýtal z druhej triedy strednej všeobecnovzdelávacej školy. „Ide Matuška!“ zašumelo zasadačkou a otvárali sme uši. Čo slovo, to skvost a nezabudnem - búchal tou palicou o zem, určite hovoril o mŕtvych veciach, ktoré mali žiť a naopak. Začínam aj ja osobne. Bol to nezabudnuteľný deň či dva a dodnes vďačím môjmu triednemu, že ma za vymeškané hodiny nekáral. Potom som sa s pánom Matuškom ešte párkrát stretol v Národnom dome pri červenom víne, ktoré sa mu o pár rokov stalo, žiaľ, osudným.

To som už bol posilnený spoločnosťou básnikov Mikuláša Kováča, Štefana Baláka, Pavla Valenta, Jozefa Mokoša, prozaikov Pavla Hruza, Ladislava Ba-lleka, Petra Kováčika, maliarov Viliama Ruttkaya-Nedeckého, Jána Paľa, sochára Karola Dúbravského a zrejme i ďalších, nás, mladších, začínajúcich... sem-tam som si zrejme otvoril aj ústa, ale skutočne sa dalo iba počúvať. Nechcem byť skeptický, ale rád by som vedel, koho dnes počúvajú mladí, čo koketujú s literatúrou...

Na skok k Mináčovi

Koncom februára roku 1985 sa v Banskej Bystrici konal vedecký seminár k nedožitým 75. narodeninám Alexandra Matušku. Jeden z prvých na ňom prehovoril ďalší mág slova a kritiky do vlastných radov - Vladimír Mináč. Ako redaktor vtedajšieho krajského denníka Smer som si do notesa zaznačil útržky jeho slov o Matuškoví. Dovolím si odcitovať, lebo sa mi to sem hodí:

„... Po slovensky je otium hľivenie: ako len krásne sa hľivievalo v potu práci na národa roli dedičnej. Hľivenie spočívalo v tom, že génus na Slovensku nepotreboval pracovať, iba vzniknúť... Do toho prišiel nezbedník a skutočný pražský doktor a povedal

najprv sám pre seba, iba tak popod nos, a potom pre všetkých a veľmi nahlas, že teda jeho poslanie, jeho vyvolenie je nedat' zhliviť, udržiavať napätie a viesť spor - približne takto formuloval svoj program na konci života, hoci sa to isté dá odčítať už z prvých riadkov, ktoré napísal...“

Zo spomienok Andreja Plávku

Básnik Andrej Plávka pracoval koncom tridsiatych rokov v Banskej Bystrici, v budove združenia YMCA, kde vtedy sídlil Ústav pre kultúrnu a sociálnu starostlivosť. Z jeho spomienok, ktoré uverejnil v časopise Slovenská literatúra, sa o pôsobení Alexandra Matušku v Banskej Bystrici dozvedáme mnoho zaujímavého. Aspoň niečo na ilustráciu:

„... Alexander Matuška, ktorý vtedy učil na Učiteľskom ústave za direktovania Jána Mihála, prichádzaval medzi nás zakaždým s dákou ironizujúcou, posmešnou vetou, citujúc Tuku alebo Tisu a táto jeho veta akoby bola zrazu lahúčko vyniesla ťažobný balvan do polôh frašky, žonglérsky s ním hádzala, až sme sa od srdca rozosmiali...“

V bývalej YMCE, v zadnej klubovni, schádzavala sa dost' často bystrická pokroková inteligencia, besedovala o literatúre a umení, počúvala Matuškovy prednášky i debaty, najmä o ruských realistochoch, ale i našich štúrovcchoch, až toto úsilie vyústilo do

Alexander Matuška sa narodil pred 100 rokmi. V rokoch 1928 až 1934 študoval na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe, potom desať rokov učil ako stredoškolský profesor v Leviciach, Bratislave, Michalovciach a Banskej Bystrici. Po roku 1945 bol pracovníkom Povereníctva informácií a Povereníctva školstva, lektorom Nakladateľstva Pravda v Bratislave, v rokoch 1953 až 1958 šéfredaktorom Slovenských pohľadov a od roku 1959 až do svojej smrti pred 35 rokmi - 1. apríla 1975 - vedeckým pracovníkom v Ústave slovenskej literatúry Slovenskej akadémie vied. Na tento rok pripadá dvojité výročie tohto génia slovenskej literárnej kritiky.

provokatívnej oslavy Janka Kráľa vo veľkej dvorane Národného domu. Bolo to pri príležitosti 120. výročia jeho narodenia. Pracovníci Mestského divadelného združenia vyzdobili javisko červeným a čiernym plátnom. Kto nebol vrecom udretý, hneď pobadal symboliku scény. Účinkujúcich bolo veľa, medzi nimi i nebohý profesor Ladislav Sára...

Ale nechajme spomínať opäť Andreja Plávku:

„... Alexander Matuška nám výdatne pomáhal i v Mestskom divadelnom združení, najmä dramaturgicky, ale (pravdepodobne si to nikdy neprizná) i režisérsky. Vtedajší bystrickí ochotníci mali vysokú umeleckú úroveň a pod vedením schopných režisérov, najmä Jakubóczyho a Kováča, dosahovali úspech za úspechom. A potom už prišli známe dni, týždne i mesiace, vzrušené do zadusenía, v ktorých sme sa učili nebát' sa, a v ktorých sa vynárali všetky ľudské vlastnosti na povrch života, že si mohol z nich čítať ako zo šlabikára... S Matuškom a Michalom Chorváthom koncipujeme vyhlásenie spisovateľov, Ján Cikker skladá zvučku povstaleckého rozhlasu... Matuškov mama nás hostí domácou slepačou polievkou... Koncom októbra v ktorýsi deň ráno príbehne Miško Chorváth na dvor nášho USAK-u a zakričím mi do otvoreného okna kancelárie: - Ondro, utekaj! A tak, rozprchlí sme sa... Skoro ako v tej pesničke... Matuška s Oszághovcami šiel na Baláže, ja s Markovičovcami do Lubietovej. No ešte pred oslobodením sme sa v Bystrici zišli...“

Postoje Alexandra Matušku

Ktorýsi literárny kritik raz povedal, že literárna kritika by sa mala rodiť z „pozdĺžnosti lásky“. Faktom je, že sa ona rodí nielen z „pozdĺžnosti lásky“, ale aj z „pozdĺžnosti nelásky“. Prvá „pozdĺžnosť“ diktuje vášnivé zaujatie za hodnoty a druhá rovnako vášnivé zaujatie proti pseudohodnotám. V takejto dialektike sa pohybovala aj celá literárnokritická prax Alexandra Matušku. Pre a proti? Áno. Takto nazval dokonca i jednu zo svojich brilantných knižiek, takto sa dá charakterizovať - veľmi lakonicky či laicky - tiež jeho rozsiahle, dodnes prítomné, celé dielo.

Alexander Matuška si pocolý život uchoval dve veci, ktoré sú príznačné pre literárneho kritika jeho formátu: osobný (osobitý i osobnostný) vzťah k študovanému literárnemu javu, čiže vzťah, ktorý z literárnej kritiky robí dialóg dvoch partnerov v tom zmysle, že literárna kritika je rovnako svedectvom o študovanom autorovi ako o sebe samej, a po druhé stály zretel prítomnostný, a to zasa v tom zmysle, že literárnej kritike ide nielen o osvetlenie toho či onoho autora v jeho dobovom kultúrno-spoločenskom kontexte a akosi odtážiť od prítomnosti, ale práve opačne: o jeho osvetlenie pre naše časy, o vyzískanie lekcie pre súčasný náš literárny a spoločenský vývin.

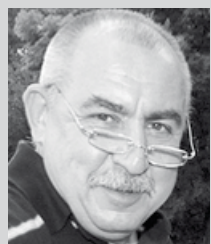
Ak sa mám zamyslieť nad vzťahom Alexandra Matušku a Banskej Bystrice, nedá sa povedať inak: bol to vzťah prirodzený, vnútorný i zakorenený. Do mesta pod Urpínom sa vrátil - zákonite - i po smrti: do evanjelického cintorína v Lazovej ulici. Tam sa chodím k nemu sťažovať, žalovať nad „skazou“ doby i hľadať odpoveď. Aspoň tú, čo vyžaruje z jeho slov...

Pavol M. Kubiš

Andy Hryc a jeho zármutok

Česká televízia si po toľkých kritikách vstúpila do svedomia a od začiatku tejto zimy začala počítať i so slovenskými divákmi. Ešte pred Vianocami pripravila postupne dve piatkové „Trináste komnaty“ o Slovákoch: prvá bola o psychológovi Fedorovi Gálovi a druhá o hercovi Andym Hrycovi. Tá prvá pôsobila akurát tak na city diváka, stavbou a celkovou kvalitou bola na nižšej úrovni. Väčšinu vysielacieho času venovala rozhovoru autorky (Ivety Toušovej) s Fedorom Gálom v Terezíne, kde sa narodil tri mesiace pred oslobodením. Na skoro zomrelú matku spomínal jeho starší brat - pravdaže po slovensky. Menej príjemne pôsobilo, že Fedor Gál po celý čas hovoril iba po česky (presnejšie, dialektom). Azda kvôli slušnosti to mohol veci neznalým divákovi nejakú vtipne vysvetliť, no nestalo sa. V relácii nebola reč o jeho profesii, záujmoch, žiadne informácie o jeho živote sme sa nedozvedeli, moderátorka sa však viackrát odvolávala na novú životopisnú knihu o ňom. Ale bud' sme realisti: kolkí z tých, čo videli reláciu, už aj pobežia do kníhkupectva, aby si doplnili potrebné informácie?

„Trinásta komnata Andyho Hryca“ bola - jednoducho povedané - diváckym zážitkom, čo azda spôsobilo i jej netradičné spracovanie formou dokumentárneho filmu so scenárom i réžiou Ivony Vávrovej.

V tomto poeticko-ludsky ladenom pôsobivom programe najviac o svojom žiali hovoril sám herec (v Česku takisto dobre známy), bez príkras, realisticky sa o rodinnej tragédii vyjadřila jeho dcéra Wanda, výbornú spoluprácu s ním pripomenul i filmový režisér Juraj Herz. Onou trinástou izbou Andy Hryca je nečakaná tragédia jeho syna Huga, ktorý sa dlho liečil na rakovinu, aká sa u mladíkov len zriedkakedy objavuje. (Aby pomohol i iným mladým chlapcom, založil Hugo o tejto chorobe slovenskú internetovú stránku.) A keď sa mu predsa len podarilo zvíťaziť nad touto zlou chorobou, vyšiel si to s kamarátmi osláviť. Chlapci však havarovali a Hugo pritom na mieste zomrel. Ako hovorí Wanda, otec sa drží - aspoň na verejnosti - len tým, že je zavalený prácou. Hoci od tragédie už uplynul rok, pre rodičov je akoby čerstvá (matke v poslednej chvíli zabránili vyskočiť z okna).

Tretím programom reagujúcim na spomínanú kritiku verejnoprávnej Českej televízie bol česko-slovenský revuálny silvestrovský večer. Jeho scenáristi a dramaturgovia (slovenskí i českí) opäť priviedli na obrazovku v posledných rokoch opomínaných, no stále kvalitných komických hercov, humoristov, spevákov, hudobníkov i baletných majstrov. Príjemne prekvapil moderátor večera Maroš Kramár, ktorý sa tentoraz predstavil i ako spevák, tanečník a skvelý kabaretný umelec. (Zdá sa, že dvere na viacerých - i súkromných televíziách má už dokončené. Nuž, stará pravda platí: doma nikto nie je prorokom.)

Ale vráťme sa ešte k Silvestru: Keďže tentoraz išlo o trojhodinový zábavný program, zrejme v ňom nebolo možné vyhnúť sa tomu, aby pri niektorých „vtipných“ scénkach divák radšej neodbehol do kuchyne niečo si zahryznúť...

Jolana Kolníková

PREDPLATNÉ

Ponúkame vám možnosť za mimoriadne výhodných podmienok si náš časopis predplatiť.
Jedno číslo vás bude stáť len 10 Kč
(na Slovensku 10 Sk/0,33 €), pričom cena vo voľnom predaji je 18 Kč/18 Sk/0,6 €! Dostanete ho teda za 55 percent ceny a nemusíte ho zhaňat' po stánkoch!!!
Sami si môžete zvolíť aj obdobie!

Napríklad za február až december 2010
zaplatíte 10 x 10 = 100 Kč (Sk, 3,33 €).

Zašlite objednávkový kupón s vyznačeným predplatným obdobím (prípadne si časopis objednáte telefonicky), my vám začneme zasielať magazín Slovenské dotyky a zároveň vám pošleme i vyplnenú zloženku, ktorou uskutočnite úhradu.

Predplatné v ČR:
Písomné objednávky:
Vydavateľství MAC, s.r.o.,
U Plynárny 404/91,
101 00 Praha 10
Telefonické objednávky:
226 218 865

Predplatné v SR:
Písomné objednávky:
Magnet-Press Slovakia,
P. O. Box 169, Teslova 12,
830 00 Bratislava
Telefonické objednávky:
244 454 559, 244 454 628

Firmy (z ČR i SR) môžu uhradiť predplatné aj na základe faktúry. Platí normálny postup, treba len na objednávkový kupón dopísať heslo „faktúra“ a priložiť lístok s vašim IČO, DIČ a bankovým spojením.

Objednávky do zahraničia (mimo ČR a SR) na rok 2009 prijíma redakcia. Poplatok 15 USD (Európa a zámorie pozemnou cestou), respektíve 20 USD (zámorie letecky) uhradíte na náš účet číslo 192786560227/0100 v Komerčnej banke, pobočke Praha-Mesto.

SLOVENSKÉ DOTYKY

Magazín Slovákov v ČR OBJEDNÁVKOVÝ KUPÓN

.....
meno a priezvisko

.....
adresa (vrátane PSČ)

od mesiaca:

do mesiaca:

.....
podpis

Mesačník SLOVENSKÉ DOTYKY,
Magazín Slovákov v ČR, č. 2/2010

Vydavateľ: Slovensko-český klub, Anastázova 15, 169 00 Praha 6, IČO: 65398777
Vydavateľstvo: Vydavateľství MAC, s.r.o., U Plynárny 404/91, 101 00 Praha 10
Adresa redakcie: Salmovská 11, 120 00 Praha 2, tel.: 224 918 483
tel./fax, záznamník: 224 919 525, e-mail: dotyky@czsk.net, http://dotyky.czsk.net
Šéfredaktorka: Nada Vokušová, zástupca šéfredaktorky: Vladimír Skalský,
grafická úprava: Jozef Illiaš, jazyková úprava: Eva Svorová
Foto na titulnej stránke: Jan Zavřel
Inzerciu prijíma redakcia
Rozširuje PNS, Mediaprint&Kapa, Transpress a súkromní distributéri
Vychádza s finančným príspevkom Ministerstva kultúry ČR
Podávanie novinových zásielok povolila Česká pošta, s.p., odštepny závod Praha,
č. j. NOV 6098/96 zo dňa 23. 8. 1996, reg. č. MK ČR 7535,
Vyšlo 1. 2. 2010

Redakčná rada:

Anton Baláž, Ladislav Ballek (predseda), Vojtech Čelko, Lubomír Feldek,
Vladimír Hanzel, Emil Charous, Ján Rakytko, Vladimír Skalský,
Juraj Šajmovič, Marián Vanek, Robert Váno, Nada Vokušová, Gabriela Vránová

Vydavateľství MAC
spol. s r.o.

U Plynárny 404/91, 101 00 Praha 10
tel./fax: 226 218 865
e-mail: info@vydavatelstvamac.cz

Nabízí

• zajištění

kompletního vydavateľsko-nakladateľského servisu
foto, grafická úprava, tisk,
správa predplatiteľského kmene,
distribúcie predplatiteľským
pro periodika i knižní publikácie

• vlastní produkci

50 druhů diet při nejčastějších onemocněních,
stolní kalendáře „Práce na zahrádce“,
„Recepty pro diabetiky“,
knihy s hobby a sportovní tematikou.

Více o nás a našich titulech včetně
možnosti pohodlného nákupu
v našem e-shopu, naleznete

na www.vydavatelstvamac.cz

V minulom roku vydala Slovenská národná knižnica v Martine publikáciu, respektíve súbor kariet s fotografiami a popisom pergamenových dokumentov, ktoré vlastní vo svojich zbierkach, pod názvom

Odkaz v pergamene

Pergamen - materiál na písanie, obľúbený najmä pre svoju odolnosť a trvanlivosť. Vlastnosti, vďaka ktorým sa nám jeho obsah môže prihovárať aj dnes. Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice uchováva vo svojich zbierkach 200 pergamenových rukopisov francúzskej, talianskej, nemeckej, českej a slovenskej proveniencie z 11. - 20. storočia, pričom prevládajú dokumenty zo 14. - 15. storočia.

Pôvodne bola väčšina pergamenov súčasťou kláštorných knižníc a do zbierok archívu sa dostali v 50. rokoch 20. storočia, v čase násilného zatvárania kláštorov na Slovensku. Texty kódexov, fragmentov kódexov, zachované na väzbách rukopisných a tlačených kníh, listín a diplomov, sú písané po latinsky, po nemecky, po slovensky, po hlaholsky, po hebrejsky, po maďarsky a po česky. Približujú nám liturgické texty (antifonáre, breviáre, graduály, kvestie, misály, sekvenciáre, žaltáre, martyrológiá, lekcionáre), biblické texty (fragменты z biblií), texty kanonického práva (pojednania O manželstve, O sviatostiach, o Odpustkoch Františka z Assisi), formulárové zbierky a texty svojím významom presahujúce stredoeurópsky priestor (Pycatrixovo dielo O mágií, Boëthiovo dielo O úteche z filozofie, Dialógy Gregora Veľkého, komentár k Danteho Božskej komédii, fragment Hanovho kódexu, Hodinky).

Napriek tomu, že ide, v prevažnej miere, o fragmentárne zachované dokumenty, sú to pre nás vzácné pamiatky minulosti nielen našej vlastnej, ale v širšom kontexte aj stredoeurópskej. Pergameny, ktoré prešli dlhú cestu v priestore a čase, sú pre nás zdrojom vedomostí a prostriedkom na poznanie minulosti.

Magdaléna Brincková

BRATISLAVSKÝ ANTIFONÁR II z roku 1487–1488, fragment

HEBREJSKÝ KÓDEX z 18. storočia

SEDEMDESIATNIK PETER JAROŠ

ROBUSTNÝ A RADOSTNÝ VITALIZMUS

Peter Jaroš sa narodil 22. januára 1940 na Liptove v obci Hybe. Minulý mesiac teda oslávil sedemdesiatku. V rokoch 1957 – 1962 študoval slovenčinu a ruštinu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. V rokoch 1964 – 1965 pracoval ako redaktor v týždenníku Kultúrny život, potom do roku 1971 v Československom rozhlasu v Bratislave. Od roku 1972 bol scenárista a dramaturg v Slovenskej filmovej tvorbe. V rokoch 1992 – 1994 pôsobil ako poslanec v slovenskom parlamente. V súčasnosti sa venuje len literárnej tvorbe. Žije v Bratislave.

Peter Jaroš patrí ku generácii slovenských spisovateľov, ktorí vstúpili do literatúry začiatkom sedemdesiatych rokov. Jeho tvorba sa vyznačuje neustálym experimentovaním. Neuznáva žiadne vopred dané estetické normatívy a obmedzujúce pravidlá literárnej tvorby. Je nepokojným a vnútorne slobodným tvorivým duchom, ktorý nebral ohľady na kritiku ani politiku alebo tradičné literárno-umelecké postupy. Ide svojou vlastnou cestou. Každý jeho nový román, kniha poviedok alebo noviel prináša čosi nové v literárnom stvárňovaní a umeleckých postupoch. Aj preto každá jeho kniha vyvoláva protirečivé názory literárnych kritikov, ktorí napriek výhradám jednoznačne vyzdvihovali mimoriadny talent spisovateľa. Jeho literárne dielo sa pohybuje na hranici ľudskej tragiky a komiky až grotesky, a to aj vo vážnych a vypätých situáciách. Oplýva sugestívno-imaginárnymi dimenziami, technickou bravúrnosťou, eruptívnosťou, osobitnou dynamikou a atmosférou. Vychádza z poznania mnohotvárnosti života s hlbokým prienikom do životných situácií, zo štýlového bohatstva a kultivovaného sledovania estetických cieľov. Charakteristickou črtou jeho diela je lyrizmus, erotizmus, absurdnosť, naturalizovaný cynizmus i biologizmus, ale aj hlboká citovosť so šokujúcimi riešeniami a pravdami o človeku s rozohrávaním všetkých podôb ľudských dimenzií nekonvenčnými postupmi a filozofickým pozadím. Vyjadruje pocity súčasného človeka s jeho radosťami, šťastím, ale aj ľudskou zlobou a osamotenosťou v spoločenskom priestore dnešnej civilizácie s rozmanitými problémami, ktoré prináša do života človeka. Vo

svojej tvorbe prešiel niekoľkými vývinovými etapami. V prvých piatich dielach v rokoch 1963 – 1967 uplatňoval psychologizujúce postupy v kombinácii s literatúrou „všedného dňa“. Ďalšie diela vychádzajú z postupov „nového románu“. Jeho najúspešnejším románom je *Tisícročná včela* (1979). Literárna kritika ho jednoznačne prijala ako jedno z najúspešnejších diel povojnovej románovej tvorby. Našiel svoje pokračovanie v románe *Nemé ucho, hluché oko* (1984). Podľa *Tisícročnej včely* bol nakrútený rovnomenný film, ktorý získal ocenenie na filmovom festivale v Benátkach 1983. Osobnosť Petra Jaroša je výnimočným zjavom a jeho rozsiahle dielo sa radí medzi trvalé hodnoty slovenskej literatúry.

Viktor Timura

O AUTOROVI

Jaroš epickú potenciú slovenského rozprávačstva vynáša na výslnie hlboko štruktúrovanej umeleckosti a orientuje ju tým na vyššie, na najvyššie ambície... Je prozaikom veľkým, robustným, mocným, vývinovo nielen reprezentatívnym, ale účasne činným v súčasnom procese.

Pavol Števček

Zvláštnosť Jarošovho videnia sveta je v tom, že vedie životné osudy svojich hrdinov vždy na hrane komického a tragického, pričom aj tragické vyznieva v danom kontexte vlastne komicky. Milovanie sa a umieranie – dva póly, medzi ktorými sa napína život, protikladné, kontrastné... prebehne lahučko, akoby na jednej rovine bez tragického kontrastu. Milovanie je poézia a smrť takmer vždy bizarná udalosť, prebiehajúca v okolnostiach, ktoré ju popierajú... Utopil ju vo vitalite života. Robustný a radostný vitalizmus sa derie z každej stránky Jarošovho románu. V tom je jeho sila.

Vladimír Petrik

Kniha „Samochod srdca“ je jubilejná – tridsiata, nerátajúc výbery, reedície a scenáre. Jej autor prežil s modernou slovenskou literatúrou všetky jej tvorivé peklá, skepsy, nádeje, sklamaná, zdvihy i úpadky. V očiach jeho próz však nikdy nepohasla nezbedná zvedavosť, vždy – predtým, teraz i potom – pripravená vysmiať sa čomukoľvek, čo sa tvári priveľmi definitívne, a čo možno pre iných znamenalo neotrasiteľný fundament, na ktorom budú stáť budúce literárne svety. Vskutku máme do činenia s textami s rozličným sujetom, s rôznymi témami, s variabilnými tvarmi. Vo všetkých sa však celkom určite stretne s nádherne vymodelovanou vetou, prechádzajúcou v niektorých textoch až do veršov, dokonca rýmovaných, zbavenou zbytočných ornamentov a neplnovýznamov, so sujetmi rozvíjajúcimi sa prinajmenšom prekvapujúcim smerom, so subtilnou sémantikou, ktorá doslova popiera explicitné pravdy. Nezrozumiteľné, ale presne načrtnuté príbehové schémy, sledy drobných paradoxov, drsnosť výrazu prechádzajúca do poetických intimití, nijaká symbolika, nijaká alegória, nijaká viditeľnejšia etika či nebudaj moralita – to sú oporné alebo i neoporné body rozprávania, ktoré všeličo nastoľuje, všeličo zosmiešňuje a všeličo skladá a súčasne rozkladá. Výsledkom je však poetická plnosť, akási ezopovská spravodlivosť príbehu, hroboňovská naliehavosť či dobšinskovská prostota často znásobená uvoľnenou obraznosťou či prílišnou viazanosťou a plná nevnucujúcich sa drobných paradoxov. Ved' o to asi týmto nenápadným textom ide predovšetkým: o poézii založenú na pochopení, o ľudské porozumenie medzi brehmi lásky a smrti, o súzvuk krásy s pravdou, aký vlastne ani neexistuje, a ak, tak najmä v týchto Jarošových textoch.

Alexander Halvonik

Tento mesiac, 26. februára, oslávi šesťdesiatiny slovenská, po nemecky píšuca, v Bazileji žijúca spisovateľka Irena Brežná. Aj keď to nie je v dnešnom čase také významné jubileum, dáva príležitosť zastaviť sa pri tejto výnimočnej osobnosti slovenského pôvodu.

Narodila sa v Bratislave, ale poznám ju od detstva, ktoré prežila v Trenčíne. Naši rodičia sa stýkali a moja a Irikina mamička boli veľmi dobré kamarátky. Ich priateľstvo prekonalo roky normalizácie a napriek rôznym varovaniam, korešpondencia medzi nimi pokračovala a boli si blízke až do mamičkinej smrti. Spomínam si na Iriku ako na spôsobilé dievčatko, vytiahnuté, tenké, s jemnými črtami. V puberte sa mi pre zmenu páčila jej mama, bola to krásna žena a ostáva mi spomienka, že všetky deti, ktoré patrili do okruhu našich rodín, nosili melírované svetle, pletené tetou Irenou. Jej brat, Mišo Šumichrast, ktorý sa objavil po roku 1990 na Slovensku a zohral zvláštnu úlohu okolo slovenskej vlády kvázi ako jej poradca, kedysi ako niekdajší partizán s Bohušom Chňoupkom zakladali po vojne časopis Borba. Emigroval po februári 1948 a z Austrálie, kde prvé roky žil, poslal svojej sestre elektrický pletací stroj, na ktorom plietla spomínané svetle. Brežní sa v polovici šesťdesiatych rokov odsťahovali z Trenčína do Bratislavy a v roku 1968, po sovietskej intervencii, emigrovali do Švajčiarska. Irikin otec pracoval ako tenisový tréner a mama si zaviedla renomovaný butik.

Občas som sa od mojej mamičky dozvedel, čo robí teta Irena, ale o Irikiných skutočných aktivitách som veľa nevedel. Až zmena režimu umožnila, že som zistil, čo všetko robila. Dvanásť rokov pracovala vo švajčiarskej Amnesty International a koordinovala skupiny, ktoré sa starali o sovietskych väzňov. Stala sa vojnovou korešpondentkou a prispievala do renomovaných, po nemecky písaných časopisov. Za svoje reportáže dosiahla významné novinárske ocenenia.

Ja sám som s ňou opätovne prišiel do styku až v roku 1993,

keď som v niekdajšom Dome slovenskej kultúry uvádzal jej knihu *Psoriáza moja láska*. Spomienka na zaujímavý večer ostala v podobe dedikácie v knihe, keď píše: „Vojtechovi, ktorého som videla pred Šancom (to bola ulica, kde Brežní v Trenčíne bývali – pozn. autor) a tušila v ňom rasu intelektuála prvýkrát v mojom trenčianskom živote, bola v Tebe vtedy samota a chôdza ako vzlet.“ Potešilo ma to, nadabil som na to teraz, keď som si listoval v Irikiných knižkách a uvádzam to ako zaprášenú historiku. Z Irikinkej tvorby na mňa najviac zapôsobili jej reportáže.

Vysoko si cením vydavateľstvo Aspekt, ktoré vo svojej edičnej činnosti priblížilo mnohé významné autorky. V Irikinom prípade pripravilo knihu *Tekutý fetiš*, ktorá je výberom nielen z jej knižne publikovaných reportáží z Čečenska, Afriky či strednej Európy, ale aj z tlače. Či už išlo o Neue Zürcher Zeitung, der Freitag alebo Weltwoche. Sú medzi nimi aj tie, ktoré získali novinárske ocenenie. Ešte pár slov k autorke: vyštudovala slavistiku a psychológiu na univerzite v Bazileji. Po štúdiách pracovala ako psychologička vo výskume, učiteľka ruštiny, prekladateľka a tlmočnica. V slovenčine vydala knihy *Psoriáza moja láska*, *Tekutý fetiš* a *Na slepačích krídlach*.

V ostatnej v slovenčine vydannej knihe „*Na slepačích krídlach*“ evokuje autorka detstvo v Trenčíne, svet päťdesiatych rokov, v ktorom dievčatko, ktorej mama je zatvorená a otec poslaný do „výroby“, vníma v spoločnosti babky a dedka každodenné udalosti.

Irena Brežná v súčasnosti píše ďalšiu knihu o emigrácii, uverejňuje poviedky a podniká pravidelné „čítačky“ zo svojej tvorby v po nemecky hovoriacich krajinách.

Na pražskom Knížnom veľtrhu sa s Irikou Brežnou stretne 16. mája 2010 pri príležitosti českého vydania jej knihy *Na slepačích krídlach*, vo vydavateľstve Paseka.

Autorke k narodeninám srdečne gratulujeme a želáme nielen pevné zdravie, ale i ďalšie tvorivé úspechy.

Vojtech Čelko

NA SLEPAČÍCH KRÍDLACH

úryvok

Staré ženy uctievať aj Máriu. Pritom nevykonala nič mimoriadne, tvrdí mama: Boh ju mir niks dir niks bez jej vedomia a pričinenia oplodnil a ona mu porodila syna. Vychovala ho ako každá iná mama, jeho otec sa ako všetci otcovia ani trochu nestaral o jeho výchovu. A keď bol syn kvôli svojim rečiam ukrižovaný, Mária plakala. Súdružka učiteľka sa teší, že takéto ženy, čo nemajú žiadne povolanie, už nie sú našim vzorom. A súdruh riaditeľ hovorí, že ľudia bez práce sú príživníci a treba ich prevychovať. V našej krásnej prírode sú pracovné tábory, kde príživníci v duchu disciplíny a solidarity obrábajú polia alebo rúbu stromy. To je však veľké tajomstvo. Možno je aj mama v takom tábore a príživnícky ju učia, ako má päť minút denne zaháľať.

Keď som raz v noci počula v kuchyni hlasy, pritisla som ucho na dvere. Otec rozprával babke, že navštívil mamu. Okopáva na poli cukrovú repu, vzdychol si. Predstava mamy so šatkou na hlave a motykou v ruke uprostred repy tiahnucej sa až po horizont štátneho majetku mi nešla do hlavy. Tak som na ňu radšej zabudla a vkradla som sa späť do postele.

Kedysi dokázali ženy príživnícky podnecovať mužov k ušlachtilým činom a činom svojím čírym bytím. Cudzinec, ktorý chcel vyslobodiť svoju milovanú zo zajatia, vykopal na vysokej hradnej skale studňu, a tak ju po rokoch ťažkej práce vykúpil. Dedko ma bráva na hrad a ja si predstavujem, ako sa tu tá cudzia zajatkyňa prechádzala v závoji a mlčala. Ak by bola aktívna a veľa by rozprávala, žiaden muž by toľké roky nedlabal

do kameňa, povedala mama. Mama vie, že ženská nečinnosť a mužská činnosť patria k sebe. Preto náš otec žiadnu studňu priani nekope. Čím tichšie sa cudzinka prechádzala po hrade, tým hlbšie sa jej záchranca prekopával do skaly, až kým nenarazil na svoju vlastnú ozvenu. Keď vhodím do studňovej šachty mincu a niečo si pritom zaželám, trvá dlho, kým minca dopadne a jej zvuk sa vráti ku mne nahor. Nakloním sa ponad kamennú obrubu, pozerám do tmy a načúvam. Moje prianie padá a padá, má kovového spojenca, ktorý ho dovedie k naplneniu.

V nepriateľských krajinách sa ženám vodí strašne zle. Buď sú ženami v domácnosti, alebo prostitútkami, čo je v konečnom dôsledku to isté. Či si už líhajú kvôli cudzím mužom, odeté len v maličkých farebných

nohavičkách, ktoré by sa naše továrne hanbili vyrábať, alebo celý deň utierajú prach, polievajú muškáty a večer sa hrbia, aby svojmu životelovi podali papuče, každopádne slúžia jednému alebo viacerým utlačateľom. Naše ženy, vraví súdružka učiteľka, nepotrebujú almužnu od mužov. Zarábajú si samy ako robotníčky, lekárky, všelijaké riaditeľky alebo dozorkyne vo väzniciach. V zime nosia hrubé biele bavlnené bombardiačky, ktoré sú bombovou zbraňou proti nachladnutiu vaječníkov. Štát dáva pozor na vaječníky matiek, v ktorých čakajú budúci proletári. Ženy u nás nikdy nemajú voľné ruky, aby mohli vo chvíli záhaľky objať mužov, majú pred očami cieľ a v rukách plné tašky. U nás niet takej nehoráznosti ako matka bez ťažkých tašiek v oboch rukách, či neupachtená matka, ktorá sedí a len tak sa díva do vzduchu.

Za morom, vraví mama, žijú ženy dlhšie, nosia ľahké kabelky so šminkami, jazdia v autách, zato rozprávajú len hlúposti, zoširoka vykladajú, ako im chutila večera a že sa tešia na nedeľnú plavbu na lodi. Rozprávajú pomaly, že keby žila za morom, urobila by dieru do sveta. Tak sa u nás hovorí veľkému činu. Veľký čin nie je kopcom, ktorý človek namáhavo vrší, nie, veľký čin je nečakaný úder do tváre sveta. Oстане po ňom pozoruhodná diera a všetci žasnú a dieru obdivujú. Mama mi vstępuje, aby som sa vyvarovala nosenia ťažkých tašiek a strácania času pomalými nezmyslami. Chce, aby som zařala zuby a študovala, aby som ako prvá žena v našej rodine priniesla domov univerzitný diplom. Mám to mužom ukázať!

U nás je vek ako dážd alebo politika, musíme sa mu podvoliť. Mama sa

mu celkom nepodvoľuje a svoj vek nařahuje. Jej narodeniny ešte majú začiatočnú číslicu tri. A pokiaľ to tak je, mama žije. No keď príde deň, že sa muži na korze pozerajú skrze ženu, akoby bola zo skla, namiesto toho, aby ju požírali očami, je koniec, varuje ma. Majetky sú v beztriednej spoločnosti rozdelené rovnako, ale pri rozdeľovaní času naďalej vládne nespravodlivosť. Čas ženy je kratší ako čas muža. Ešte si nesmieme lakovať nechty, pani učiteľka ma poslala domov, aby som si purpur, ktorý som ukradla mame, zoškrabala. A žena, ktorá sa blíži k príšernému číslu štyridsať, už nesmie na seba upozorňovať farebnými nechtami. Už nie je ženou, a preto nemá lakovaný pôvab zapotreby. Bolo by lepšie, keby si tvoja mama schovávala prsty do cesta na slíže, nadávala babka. Naše ľudové piesne žalostia o tom, že kedysi nevesta v svadobný deň plakala, pretože už nesmela vystavovať na obdiv svoje vlasy. Zviazané vlasy znamenali, že mladú ženu odteraz zväzuje starostlivosť o druhých. Aj dnes sa ženy u nás starajú o druhých, či už majú, alebo nemajú zviazané vlasy. Keby žena nadradila starostlivosť o seba nad starostlivosť o svojich blízkych, bola by mužom, vraví mama.

V škole sa učíme, že si máme ženu vážiť. Žena, vraví súdružka učiteľka, spĺňa mnohé funkcie, je nielen svedomitá robotníčka, ale aj matka. A čoskoro poletí do vesmíru, pretože keď dokáže znieť pozemskú ťažobu, tak s ľahkosťou znesie aj kozmickú bezťaž. Svojou silnou rukou sa chytá prevodovky žeriavu alebo riadenia električky a díva sa vpred, tam, kde niet muža. Jeden deň v roku je venovaný žene. Vtedy nakreslíme srdce a podeň napíšeme: Blahoželám

ti, milovaná mamička, ku Dňu žien. V celej krajine oslavujú súdružku ženu kyticami a muži ju prirovnávajú ku kvetine, je vraj taká nežná a krásna, že si na to treba pripíť. Deň žien vo mne vyvoláva strach – patrí mužom, chodníky sa už napoludnie plnia potácajúcimi sa gratulantmi. Túto jar som po ceste domov papierové srdce roztrhala. Babka nie je žena, nepoletí do vesmíru.

Na Veľkonočný pondelok si muži uctievajú ženu polievaním, táto pocta nie je výtobytkom nášho politického systému. Podľa tohto pohanského zvyku musia byť do poludnia všetky dievčatá a ženy mokré. Na dedinách hádzu naši muži ženy do potoka alebo na ne vylejú celé vedrá vody, kým spia. Pritom sa narobí mnoho křiku a premočené ženy sú bez seba od šťastia. V meste je polievanie delikátnejšie, tu kropia muži ženy voňavkou. Z vďaky nalejú ženy polievačom do šťampřlíkov niečo ostré. Tak si na Veľkonočný pondelok pohlavia vymieňajú tekutiny. Keď u nás zvoní, schovám sa, ale tak nešikovne, že ma hneď nájdu. Kým smiem na obed zjesť vyprázané kohútie stehienka, voniam zo všetkých pórov. Keď počet chlapcov, ktorí u nás zazvonia, presiahne desať, môžem sa pokladať za žiadanú. Chlapci dostanú maľované vajička, čokoládu, bankovky a ak im už rastú fúziky, musia sa napiť na naše zdravie. Polievanie vynáša. Kladiem si otázku, či chlapci prichádzajú naozaj len kvôli mne.

Byť dievčaťom je ťažký údel, ale najlepšie na tom je, že zo mňa nikdy nebude muž. Muž musí do seba liať pálenku, pivo, víno, všetko možné, piatky i sviatky, ráno i večer. Neplatí žiadna výhovorka. Ani u nás v mestečku, ani v celej krajine, ba ani v bratskej krajine niet kútika, kde by muž pokojne, akoby na tom nič nebolo, mohol povedať: Nie, nechcem, nie, nepijem. Muž, ktorý nemôže o sebe povedať, že mal niekedy niekoľkohodinové okno, sa vystavuje opovržlivému výsmechu. Mať okno neznamená mať výhľad, ale naopak, že opitosť zašla tak ďaleko, že človek už nič nevidel a z toho, čo nevidel, zasa všetko zabudol. Považuje sa to za tú najdobrodružnejšiu výpravu. Ten, kto nemal slepé okno, uráža náš slepý obyčaj.

Jana Bodnárová, narodená 21. júna 1950 v Jakubovanoch v okrese Liptovský Mikuláš, je prozaičkou, poetkou, scenáristkou, dramatičkou, autorkou literatúry pre deti a vydavateľkou. Strednú školu navštevovala v Liptovskom Mikuláši. Vyštudovala dejiny umenia na FFUK v Bratislave, má i pár semestrov z knihovedy a latinčiny. Žije v Prešove. Vyše desať rokov pracovala ako pamiatkárka, v súčasnosti je v slobodnom povolani. Okrem literárnej tvorby sa venuje video performanciam, vlastní vydavateľstvo Baum. Pôvodne publikovala štúdie a články o výtvarnom umení. Vydala sedemnášť kníh pre dospelých a deti. Slovenský rozhlas realizoval jej deväť rozhlasových hier, Slovenská televízia odvysielala dva filmy podľa jej scenárov: *Smutný valčík* a *Fragmenty z malomesta*. V roku 2003 Divadlo A. Duchnoviča v Prešove inscenovalo jej hru *Sobotná noc*.

Jane Bodnárovej sa dostalo za jej literárnu tvorbu viacero ocenení. Jej prózy boli preložené do niektorých európskych jazykov a aj do hindčiny. Výber z poézie dokonca do arabčiny.

Spomienková próza *Takmer neviditeľná* je prvou knihou, ktorú som od autorky čítal, preto nemôžem urobiť dôkladnejší rozbor jej diela. Siahol som po nej, lebo som sa v Knižnej revue dočítal, že ide o spomienkovú knihu, ktorá bola v nominácii desiatich kníh o najprestížnejšiu slovenskú literárnu cenu

ANASOFT Litera. Pre informáciu tunajšieho čitateľa ide o obdobu Magnesia Litera, lenže české ocenenie je udeľované vo viacerých kategóriách. Slovenská ANASOFT Litera je dotovaná 10 000 eurami a je udeľovaná za najlepšie pôvodné slovenské prozaické literárne dielo knižne vydané v predchádzajúcom roku. Cenu v roku 2009 získala kniha *Ostrovny nepamäti* od Alty Vášovej.

Kto by očakával od Jany Bodnárovej autobiografický príbeh autorkinho života, bude možno sklamaný. Je pravda, že sa dozvieme o niektorých miestach jej životného zastavenia, ale najvýraznejšie sa obmedzuje na opis doby svojho detstva. Pochopil som, že kniha vyšla v Aspekte, lebo takmer v nej nevystupujú muži, a keď, tak, okrem výtvarníka Juraja, ostatného partnera hlavnej hrdinky, nestoja ani za zmienku. („zostali kdesi v úzadí, strážení spomienkami svojich žien“). Skôr som mal taký lorcovský pocit: silné ženy – prastará matka, stará matka, matka, autorka a nakoniec aj jej dcéra Barbora, to už nespomínam budapeštiansku tetu Zuzku, či jej americkú sestru Máriu. („naši muži sú v postavách a tvárach našich synov...“)

Pozornosť si zaslúži štruktúra textu, lebo je premyslene rozvrhnutý, plný opakovaných motívov a ich obmien. Čakal som niečo iné, ale to je moja chyba.

Vojtech Čelko

JANA BODNÁROVÁ TAKMER NEVIDITEĽNÁ

ÚRYVOK

Niekedy býva moja mama veselá. V sieťovke raz nesie svojej mame nevidané druhy syra s kúskami ananásu, čo dostali do obchodu zo Západnej Európy. A ešte fľašku rumu do cesta na krehké fánky, ktoré stará mama bude vykrajovať ostrôžkou. Na sporáku už škvrtčí olej, v ktorom budú plávať mašličky z tenučkého cesta. Voní vanilka i oheň, lebo stará mama prikladá do sporáka drevo a lopatku uhlia. Potom uvarí mojej mame zrnkovú kávu a mne čaj s malinovým sirupom. Sú fašiangy. V kuchyni zavisne šťastná chvíľa. Príde aj moja prastará mama. Stará mama jej naleje kalištecký rumu. Všetky tri ženy sa smejú nad misou s voňavými fánkami. V tvári každej z nich sú nepatrnou črtou prítomné tie ostatné. Určite je niečo zo všetkých troch i v mojej tvári, aj keď som si to vtedy nepripúšťala. Veď prastará mama sa mi zdala neskutočne stará s tou jej zhúžvanou pleťou aj s najnovšími rečami o Sibilejších prorockách a skorom zániku sveta.

Prastará mama a stará mama za celý život takmer nevyšli z dedín, v ktorých sa narodili. Boli ako stromy pripútané na jedno miesto. Nebúrili sa, brali to ako osud. Čosi ako antické hrdinky. Často boli mlčanlivé. Nikdy nehovorili, po čom túžia. Možno i po mužských dotykoch. Nerozprávali o tom, čo v sebe potlačili. Veď ovdoveli, keď boli deti malé, a vdovami boli celé desaťročia. Občas spievali piesne o láske, česali si čoraz redšie vla-

sy, sťahovali ich do uzlíkov na tyle, pozerali do poloslepých zrkadiel, krútili si obrúčkami na prstoch, tvrdo pracovali na poliach, v záhradách, piekli voňavé fánky, makové záviný, orechové štrúdle, škrobili bielučké obrusy, ohradili sa múrmi pred láskou k iným chlapom, k ich telám. Vraveli čosi ako: naši muži sú v postavách a tvárach našich synov, v ich chôdzi. „Aha, ten hádže rukami ako jeho otec, ten po ňom zdedil celkom jeho chôdzu,“ vravieva stará mama o synoch. „Mŕtvi sú medzi nami, keď ich spomíname,“ ľakala ma zasa prastará mama.

Niekedy prichádza k starej mame jej sesterica z Budapešti. Celý život tam slúžila, podobne ako jej sestra Mária zasa kdesi v Amerike. Práve od svojej sestry Márie nosieva k nám teta Zuzka z Pešti obnosené americké šatstvo. Rozloží ho v spálni starej mamy a všetky ženy z našej rodiny si chodia vyberať niečo pre seba. Dôjde aj na mňa: vyberiem si šaty z vlneného úpletu so zvonovou sukňou (poľská krajčírka v Bratislave šaty rozpara a ušije mi z ich sukne krásne minišaty. Keď raz už ako vysokoškolačka, vysoká, chudá, idem v tých extra fialových šatách popred Carlton, mladý fotograf mi navrhne, že urobí pár fotiek pre Módu. Lenže ja utekám na skúšku z byzantského umenia). Teta Zuzka zakaždým rozpráva o svojom mŕtvom mužovi, murárovi, ktorý kedysi staval domy v Budapešti a potom sa tam oženil s ňou, mladou slúžtičkou zo Slovenska. „Keď budeš väčšia a prídeš za

mnou do Pešti, ukážem ti doma jednu knihu. Uvidíš, koľko mužov viselo na stromoch ako hrušky! Uvidíš tanky Rusov, tých všivákov! Uvidíš mŕtvych Maďarov vtedy, počas vzbury v päťdesiatom šiestom. Potom sme už boli ako vo väzení. Nikdy som nemohla vycestovať do Ameriky za sestrou Markou. Ani Marienka za mnou. Tieto háby – to je všetko, čo po nej mám. Ale raz mi poslala žiletku. Nie také ledačo! Ale z čireho zlata! Pol roka sme z nej žili i s Ferim, keď som ju predala.“ Feri bol tetin syn a opravoval výfahy.

Mám pätnásť a som teda prvý raz na návšteve u tety Zuzky v chudobnej peštianskej štvrti, v pavlačovom dome so suchými záchodmi. Ľudia si v kanvách nosia z pivnic uhlie na kúrenie v peciach a z trhu ťad do ľadničiek. Niektorí lákajú na pavlače, z ktorých sa vstupuje rovno do kuchýň, mestské holuby. Jediným pohybom ich zaškrtia a varia z nich voňavé polievky. Robí to i teta. Feri má také polievky rád. Ten, skoro vždy napitý Feri, láme slovenčinu a vie pekne spievať pár ľudových piesní. Jeho žena Hana robí v konzervárni, kde vyrábajú husacie a kačacie paštéty. Je zamračená a mlčanlivá: „Vidíš, ako Feriho odbija? Taká je studená ako osuhel,“ vraví o Hane teta Zuzka. Ich malý syn Ferko je bledý, neduživé dieťa, rovnako ako Ilonka, moja rýchlo nájdená kamarátka, ktorá býva o poschodie nižšie pod tetiným bytom. „Je biela. Ako zamúčená,“ vraví o nej teta. Ilonka má vážnu chorobu obličiek, o dva roky neskôr zomrie.